

KONGL. MAJ:TS BEFALLNINGSHAFVANDES

uti

Göteborgs och Bohus Län

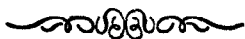
till

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifne

F E M Å R S - B E R Ä T T E L S E

för åren 1842, 1843, 1844, 1845 och 1846.

STOCKHOLM, 1850.

P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Götheborgs och Bohus Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifne Femårs-Berättelse för åren 1842, 1843, 1844, 1845 och 1846.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2010.

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS BEFALLNINGSHAFVANDES

uti

Göteborgs och Bohus Län

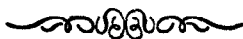
till

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifne

F E M Å R S - B E R Ä T T E L S E

för åren 1842, 1843, 1844, 1845 och 1846.

STOCKHOLM, 1850.

P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
§. 1. Länets Allmänna beskaflenhet.....	3.
§. 2. Invånare.....	5.
Folkmängd.....	5.
Bildning.....	6.
Lagbrott.....	7.
a) Brotten emot person och eganderätt.....	7.
b) Öfverträdelsen af Politi- och ekonomi- författningar.....	7.
§. 3. Näringar.....	11.
Jordbruket.....	11.
Trädgårdsväxter.....	12.
Plog och jernharf.....	12.
Hvete, Råg, Korn Hafre, Årter och Bönor.....	12.
Boskapskötseln.....	13.
Skogarne.....	14.
Bergsrörelse.....	15.
1:o ett Stångjernsverk.....	15.
2:o ett Manufakturverk.....	15.
3:o Trenne spik- en knip- och en planerhammare.....	15.
Fabriksrörelsen.....	15.
Fiskeri-yrket.....	16.
Sjöfart.....	18.
Jagten.....	18.
Biskötseln.....	18.
Binäring.....	19.
Handeln.....	19.
§. 4. Politisk Författning.....	21.
Kammarverk.....	21.
Statsbidrag.....	23.
Politi.....	25.
2:ne Sparbankar.....	27.
Städer.....	28.
Göteborg.....	28.
Folkmängd.....	28.
Importhandel.....	31.
Sjöfarten.....	33.

Vid Göteborgs Tullkammare inklarerades från	
utrikes orter.....	34.
Minuthandeln.....	36.
Fabriksrörelse.....	37.
1:o Undervisnings-anstalter.....	40.
A Offentliga läroverk och andra stiftelser för	
undervisning i allmänhet.....	40.
a) Gymnasium.....	40.
b) Högre Lärdoms-skolan.....	41.
c) Apologist-Skolan.....	41.
d) Real-Gymnasium.....	41.
e) Folkskole-lärare-Seminarium.....	41.
f) Domkyrko-församlingens Folkskola.....	41.
g) Christinö församlings Folkskola.....	41.
h) Småbarns-skolan.....	41.
i) Kjellbergska Flickskolan.....	41.
k) Willinska Fattigfrisko.....	41.
l) Skolan å Stadens Barnhus.....	42.
m) Prins Oscars Skola.....	42.
n) Fruntimmers-Föreningens Flickskola.....	42.
o) De Fattiges Vänners skola.....	42.
p) Societets-Skolan.....	42.
q) Göthilda-Föreningens skola.....	42.
B. Läro-anstalter med afseende å särskilda	
praktiska yrken.....	42.
r) Chalmerska Slöjdskolan.....	42.
s) Navigations-skolan.....	42.
t) Sjömannasällskapets tackel-skola.....	43.
u) Militär-skolan.....	43.
v) Handels-Institutet.....	43.
w) Handtverks-skolan.....	43.
2:o Sjukvårds-anstalter.....	43.
a) Sahlgrenska Sjukhuset.....	43.
b) Stadens Sjuk- och Kurhus.....	43.
c) Garnisons-sjukhuset.....	43.
d) Fattigförsörjnings-inrättningens sjukhus.....	43.
3:o Fattigvårds- och andra Vålgörenhets-anstalter.....	43.
a) Allmänna fattigförsörjnings-inrättningen.....	43.
b) Stadens fattighus.....	44.
c) Stadens barnhus.....	44.
d) Christinö församlings fattigkassa.....	44.

e) Sällskapet "De fattiges vänner".....	44.
f) En af f. d. Handels-societeten förvaltd kapital-fond.....	44.
g) Holtermanska donationsfonden.....	44.
h) Sernströmska donationsfonden.....	44.
i) Afl. Mamsellerne Jansens testamenterade pensions-fond.....	44.
k) Enkefru M. C. Levgrens testamenterade pensions-fond.....	44.
l) Lessiska donations-fonden.....	44.
m) Engelska församlingens fattigkassa.....	44.
n) Mosaiska församlingens fruntimmers- förening.....	44.
o) Lichtenbergska välgörehets-föreningen.....	45.
p) Enkefru Ingmans donation.....	45.
q) Lindgrenska donationen.....	45.
r) Sjömanshus-direktionens årliga anslag af fattigunderstöd.....	45.
Välgörehets-stiftelser.....	45.
a) Hvitfeldtska stipendii-fonden.....	46.
b) Ramziska stipendii-fonden.....	46.
c) Falzburgska stipendii-fonden.....	46.
d) Swahliska stipendii-fonden.....	46.
e) Lemmiska stipendii-fonden.....	46.
f) Lundgrenska stipendii-fonden.....	46.
g) Andersonska stipendii-fonden.....	46.
Uddevalla.....	48.
Folkmängden.....	48.
Kongelf.....	50.
Stadens folkmängd.....	50.
Marstrand.....	52.
Folkmängden.....	52.
Strömstad.....	54.
Stadens folkmängd.....	54.

Tabellbilaga

Statistisk Tabell för Städerna inom Götheborgs och Bohus Län
Statistisk Tabell öfver Götheborgs och Bohus Län för Åren från och
med 1842 till och med 1846 (forts. 1 sida)

§. 1.

Länets Allmänna beskaffenhet.

Götheborgs och Bohus län, beläget imellan 57° 33' och 59° 7' lat. samt 28° 46' och 29° 55' long., gränsar i norr till Norrige, i öster till Elfsborgs län, i söder till Hallands län och i vester till Kattegat.

Länets hela vidd beräknas till 43.31. qvadrat mil, hvaraf 2.04 öppen åkerjord, 4.08 äng och beteshagar, 34.86. utmark, skog och berg, samt 2.33 insjöar och kärr. Föga upphöjdt öfver hafsytan, består länet dock till större delen af bergsträckningar, som mångfaldigt utgrena sig och bilda talrika daldér, hvilka, i mån af befolkningens tillväxt, uppodlats till deras nuvarande fruktbarhet.

Länet har fem städer, nämligen Götheborg, Kongelf, Marstrand, Uddevalla och Strömstad, samt är indeladt i fem fögderier, nämligen Götheborgs, Inlands, Orousts och Tjörns, Sunnervikens samt Norrvikens, innefattande tillsammans 20 härader, fördelade i 21 Länsmans-distrikter. Vid länets kamerala författning är den skiljaktighet i afseende å grunderne för hemmans-utskyldernes beräkning anmärkningsvärd, att i Säfvedahls, Askims och Östra Hisings härader af Götheborgs fögderi, som från urålder lydt under Sverige, dessa utskylder erläggas efter de här i riket i allmänhet gällande författningar, men i vestra Hisings härad af nämnda fögderi samt hela öfriga delen af Bohus län utgöras efter de grunder, som gällde för detta län, innan det lades under Sveriges krona.

Utom de talrika hafsvikar, som till någon del eller helt och hållet omgifva betydligare landsträckor, förekomma inom länet åtskilliga större eller mindre vattendrag och sjöar, af hvilka särskildt må nämnas:

Götha-elf, som genomskär en del af Inlands och Götheborgs fögderier och som, tvänne mil ofvanför inloppet, bildar tvänne ön Hisingen omgifvande grenar, hvaraf den ena kallad Nordre elf utlöper i Elfvefjorden, och den andra vid Ny Elfsborg i Riföfjorden.

Idefloden, som till en del genomskär Norrvikens fögderi och utlöper i hafvet norr om Strömstad; samt

Mölndahls ström eller *lilla Säfve-ån*, som från Elfsborgs län med en arm leder genom Götheborgs stad och med en annan genom Partilleds socken förbi skansen Vestgötha Lejon; äfvensom följande insjöar, nämligen:

Landvetters sjön, *Rådasjön* och *Dillsjön*, belägne i Götheborgs fögderi;

Hällungen och *Öresjö*, den förra af $\frac{2}{3}$ och den senare af ungefär $1\frac{1}{2}$ mils längd, i Inlands fögderi;

Grindbys, *Kollungeröds* och *Röds sjöar*, af omkring $\frac{1}{2}$ mils längd hvardera, i Oroust och Tjörns fögderi; samt

Bullare-sjön, 3 mil lång, *Nedra Korn-sjön* $1\frac{1}{2}$ mil lång och *Kärn* af 1 mils längd i Norrvikens och Sunnervikens fögderier.

I anseende till dess allmänliga bergiga natur företer landskapet ej några betydligare slätter. De förnämsta af dem äro *Backamo*, en i Inlands Fränke härad belägen hed, som dock egentligen är en jernad yta af en bergshöjd och begagnas till mötesplats för Bohus läus Regemente, samt *Rönningsslätter*, belägna i Kongelfs socken af Götheborgs fögderi.

I äldre tider har detta landskap utan tvifvel varit skogrikt; men förhållandet är icke så nu, ehuru naturen dertill mer än mångenstädes lämpar sig. Kärr och mossar finnas inom länet talrikt nog, men mindre allmänt sådane af större vidd, som genom uttappning kunna göras odlingsbara. — Den enskilda omtanken har redan, tid efter annan, förvandlat en del af de befintliga till fruktbarande mark, utan allmänt understöd, om icke härtill bör räknas den uppmuntran från länets Hushållnings-Sällskaps sida, som deraf någon gång framkallats. Ibland arbeten af denna art kan jag icke lemna obemäldt det lika ovanliga som efterdömliga, hvilket ägaren af *Tofta*, intill hafvet gränsande egendom i Inlands fögderi, Löjtnanten O. J. Kihlman för trenne år sedan fullbordat, i det han från hafvet inkräktat omkring Åttatio tunland fruktbar jord medelst fördämning och användande i öfrigt af den method för vattnets afledning, som framlidne Öfver Mekanikus m. m. Lagerheim, uti en år 1842 genom trycket offentliggjord skrift anvisat.

I afseende å jordmånen förekommo väsendtliga skiljaktigheter äfven inom hvarje fögderi. På sätt i Länet's föregående femårs-berättelser angifves, kan

man dock anse lera och lermylla utgöra de rådande jordarterna. Undantag göra förnämligast: i *Göteborgs fögderi* Landvettens samt en del af Härryda och Partillecks socknar, der jordmänen består mest af sand och klapper samt hvad man kallar ör; i *Inlands fögderi* en del af Solberga, Romelända, Vesterlanda, Ucklums och Hjertums socknar, samt Fräkne härad, der de intill bergssträckorna belägna hemmanen i allmänhet hafva en svag sandblandad jord; i *Orousts och Tjörns fögderi* spridda ställen, hvarest förekomma sandblandad fimjord och bränntorf; i *Sunnervikens fögderi*, mindre delar af Stångenäs, Sotenäs, Lahne och Tunge härader, der sand och fimjord förekomma, samt Sörbygdens härad, som höjer sig till en del 200 fot öfver hafvet och har i allmänhet ett hårdare klimat, än de närmare saltsjön belägne delar af länet, och hvarest jordmänen mera allmänt är svagare, af sandig och fjellaktig beskaffenhet; samt i *Norrvikens fögderi* Bullarens härad och den del af Vätte och Tanums härader, som gränsar derintill, hvarest jordmänen allmänligast består af sand, fjell- och myrjord.

Man har anmärkt, att jorden närmast intill hafskusterne i allmänhet har en starkare alstringskraft, och att den åkerjord, som från äldsta tider varit upptagen, innehåller god lera, med svartmylla till matjord och grundlager af mergel. — I flera delar af länet, ända till en mil från hafskusten och deröfver, förekomma större och mindre bäddar af fossila snäck- och mussel-skal, tillhörande ännu i hafvet förekommande arter, och som i geologiskt afseende märkvärdiga, äro det icke mindre i ekonomiskt genom de rika mergel-lager, som de bilda, hvars nytta och användbarhet såsom gödningsämne ortens jordbrukare mer och mer lärt sig att uppskatta.

§. 2.

Invånare.

Enligt mantals- och skattskrifningslängderna utgjorde länets folkmängd år 1846.

Mantalsskrifne, å landet:	Mankön	35,739.	
	Qvinkön	36,978.	72,717.
			<hr/>
i städerna:	Mankön	6,654.	
	Qvinkön	9,082.	15,736.
			<hr/>
			88,453.

Mantalsfrie,	å landet:	Mankön	34,783.	
		Qvinkön	36,457.	71,240.
i städerna:		Mankön	5,229.	
		Qvinkön	5,253.	10,482.
				81,722.
				170,175.

Enligt föregående fem-års-berättelser utgjorde länets hela folkmängd.

år 1822	130,627.
» 1827	140,185.
» 1832	148,757.
» 1836	153,600.
» 1841	159,056.

Jemförelsen här af utvisar, att folkmängden, som under femårs-skiftet 1836—1841 ökat sig med endast 5,456, under de följande 5 åren vunnit en ytterligare tillökning af ej mindre än 11,119; och att folkökningen under hela den period, som förflutit sedan år 1822, i det närmaste motsvarar 30 procent, eller i medeltal för år räknadt = 1,261. — Härvid bör dock anmärkas, att städernes andel i denna tillökning procentvis knappt uppgår till hälften emot landets. År 1822 utgjorde nämligen städernas folkmängd, tillsammans 22,251, som under åren till och med 1846 ökats med endast 3,967, eller i medeltal för året föga mer än $\frac{1}{3}$ procent å förstnämnde års folknnummer, hvaremot landets folkmängd, som år 1822 utgjorde 108,376, men 1846 uppgick till 143,957, visar i medeltal för året en tillväxt af något öfver $\frac{1}{4}$ procent.

Den tillökning af folkmängden, som ägt rum under hela sist omnämnda tidrymd för länet samfaldt, svarar i det närmaste emot eller öfverstiger föga medeltalet af folkmängdens tillökning i hela riket under lika tidrymd, sådant det i Tabell-kommisionens sednast offentliggjorda sammandrag procentvis för året beräknats, eller 1,102. Förhållandet torde alltså kunna anses såsom normalt och följaktligen icke påkalla något särskildt utredande af dertill verkande orsaker.

Hvad folkets *bildning* angår, förklarar jag utan tvekan, att den inom detta län är i framskridande. Det lider ej heller något tvifvel, att ju detta framskridande i ännu märkligare mån skall uppenbara sig, sedan verkningarne af den förbättrade folkundervisningen hunnit mogna och det uppväxande släktet efterhand ingått i det borgerliga lifvet.

Frågan om halten af ett folks sedlighet är under alla förhållanden, synnerligast vid jämförelsen emellan tvänne icke aflägsna tidsskiften, af den mest granlaga art, och låter sig svårigen afgöra efter någon fullt tillförlitlig mätstock. Den enda arithmetiska grund, som i detta afseende kan hafva någon giltighet, är att hemta från brottmålsstatistiken, men äfven denna måste man med varsamhet använda, för att icke löpa fara att vilseledas; ty enstaka företeelser, som uppenbara sig endast eller nästan uteslutande inom antalet af den lösa befolkningen, innebära icke något bevis om skaplynnnet hos den egentliga kärnan af folket.

Anledning erbjuder sig emellertid icke, att mildra det omdöme, som härom i föregående femårs-berättelser uttalats. Under de 5 sednaste år, för hvilka jämförliga uppgifter angående vid Underdomstolarne handlagde brottmål innefattas uti de af Herr Justitie-Stats-Ministern härom afgifne underdåniga Berättelser, har, enligt de häruti meddelade sammandrag, antalet af lagbrott, för hvilka personer blifvit sakfällde i detta län visat sig sålunda.

a) *Brott emot person och eganderätt.*

år 1841	631.
» 1842	764.
» 1843	818.
» 1844	1,022.
» 1845	1,115.

b) *Öfverträdelser af Poli- och ekonomi-författningar.*

år 1841	809.
» 1842	778.
» 1843	1,153.
» 1844	1,728.
» 1845	2,551.

och har antalet sakfällde, jämförelsevis med folkmängden, förhållit sig.

år 1841	såsom 1, till	116,8.
» 1842	112,3.
» 1843	91,
» 1844	56,8.
» 1845	43,05.

Då för hela riket i medeltal antalet af för brott sakfällde år 1841 förhöll sig till folkmängden såsom 1 till 124,3, 1843 såsom 1 till 101, och

1845 såsom 1 till 95, så ådagalägger det uppgifna förhållandet, att länets tillstånd i oförmälda hänseende varit vida ofördelaktigare än rikets i allmänhet, efter medeltalet räknadt. Till det försämrade tillstånd, som dessa statistiska uppgifter i öfrigt synas utvisa, antager jag såsom ovedersägligt, att de hufvudsakligast bidragande orsaker varit dels det hos den arbetande klassen rådande, ännu alltför ohejdade, dryckenskapsbegäret, dels den moraliska smitta, som gemensamhetsfångelserna fortfarande sprida.

Jag tviflar icke, att ett omvänt förhållande skall visa sig, i den mån, som genom moraliska medel i förening med en ändamålsenligare lagstiftning angående tillverkning och försäljning af brännvin, dryckenskapslasten kan hämmas och det nyare fängelse-systemet allmänna kan bringas i verkställighet.

Utom i städerna inskränker sig näringsliten i allmänhet inom detta län nästan uteslutande till jordbruk med dess binäringar, samt sjöfart och fiske. Husväfnader och andra landtmanna-slöjder saknas visserligen ej, men de idkas föga eller icke utöfver egna behovet. I norra delen af länet utgör dock tegel-tillverkning en icke oväsentlig näringsgren och flestades å landet äro färgerier och garfverier anlaggde.

Om graden af länets allmänna välmåga skulle bestämmas endast efter behovet af fattigförsörjning, så skulle ifrågavarande femårs-skifte för detta län, såsom för riket i allmänhet, utvisa ett nog ofördelaktigt förhållande. För att erfara om och i hvad mån bördan af fattigförsörjningen under sednaste fem-årsskifte ökats, har jag låtit upprätta ett sammandrag för hela länet, utvisande antalet af understödstagare inom samtliga fattigvårds-sambällen under sista året af nästföregående fem-årsskifte eller 1841, och det sista af nu ifrågavarande eller 1846. Deraf visar sig, att antalet af understödstagande utgjort:

år 1841, å landet	3,852.	
i städerna	2,334.	
hvaraf åtnjutit hel försörjning		
å landet.	1,062.	
i städerna	866.	1,928.
» endast bidrag dertill		
å landet	2,790.	
i städerna	1,468.	4,258.
		6,186.
år 1846, å landet	4,955.	
i städerna	2,350.	hvaraf

hvaraf åtnjutit hel försörjning		
å landet	1,300.	
i städerna	1,006.	<u>2,306.</u>
» endast bidrag dertill		
å landet	3,655.	
i städerna	1,344.	<u>4,999.</u>
		<u>7,305;</u>
varande i dessa summor inbegripna minderåriga barn,		
år 1841 till ett antal å landet af	1,026.	
i städerna »	555.	<u>1,581.</u>
» 1846 » å landet af	1,470.	
i städerna »	651.	<u>2,121.</u>

Denna fattigpersonalens tillväxt utgör dock ingalunda något bevis, att allmänna välmågan inom länet i samma mån aftagit. Att den materiella förmögenheten tvertom under sednare åren i allmänhet tillväxt, ja delvis betydligt, är uppenbart. Dertill hafva samverkat dels jordbrukets och fiskeriernas bättre skötsel, hvad det förra angår ostridigt till en del i följd af skiftesförrättningarnes fortgång, dels sjöfartens förmånligare konjunktur, dels ock den större utsträckning, som gifvits åt handels- och fabriksrörelsen.

Att äfven allmogen varit delaktig i denna förkofran, synes, oberäknadt hemmansvärdenas stegring och hvad om åkerbrukets tillväxt nedanför förmäles, ådagalagdt af följande omständigheter:

a) Enligt Herr Justitie Stats Ministerns underdåniga Berättelser om förhållandet med intecknad och såld fast egendom å landet har detta läns allmoge, som under åren 1839—1841, inköpt fast egendom för ett värde af 54,019 R:dr utöfver hvad genom försäljning blifvit afhändt, under åren 1842—1846, ytterligare genom inköp ökat sitt fastighetsvärde med 32,866 R:dr, — och sådant utan att fastigheternas skuldsättning synes hafva ökats.

Enligt de af Herr Justitie Stats Ministern offentliggjorda sammandrag utgjorde nämligen beloppet af beviljade inteckningar i fast egendom å landet inom detta län

åren 1839—41, i medeltal för året, R:dr	373,817.
1842—46, d:o »	386,983.

samt beloppet af dödade inteckningar
 åren 1839—41, i medeltal för året, R:dr 75,229.
 » 1842—46, d:o » 140,551.

b) Enligt Herr Justitie Stats Ministerns underdåniga Berättelser angående Civila Rättegångsärenadena utgjorde antalet af vid landtdomstolarne inom Götheborgs och Bohus län anhängiggjorda konkurs-, boskildnads- och urarfva-mål

år 1837—38, i medeltal 22.
 » 1841, 19.
 » 1842—45, i medeltal 16.

Härmed kan lämpligen till jemförelse anföras förhållandet med lagsökningsärenadena, som, då dervid i betraktande toges ej mindre folkmängdens tillväxt, än det betydligt utvidgade fältet för all industriel rörelse, icke kan anses annat än tillfredsställande. Antalet af de hos Konungens Befallningshafvande härtädes förekomna lagsökningsmål utgjorde nämligen

år 1841 1,974, och ådömda beloppet R:dr 136,012;
 » 1842—45 i medeltal 1872, » » » 168,632;
 » 1846 1,963, » » » 128,357.

Lagsöknings- och skuldfordringsmålen för hela länet, inberäknade de af domstolarne handlaggade, uppgingo, enligt Herr Justitie Stats Ministerns offentliggjorda sammandrag:

år 1841 till ett antal af 3,145.
 » 1842 » » 3,083.
 » 1843 » » 3,274.
 » 1844 » » 3,004.
 » 1845 » » 3,189.

Enligt återopade sammandrag utgjorde lagsöknings- och skuldfordringsmålen för hela riket

år 1841 ett antal af 97,004.
 » 1845 » » 116,966.

hvilka siffertal förhålla sig till rikets folkmängd

år 1841 såsom 1 till 32,6.
 » 1845 » 1 till 27,9.

hvaremot i Götheborgs och Bohus län antalet af enahanda mål förhöll sig till folkmängden

år 1841 såsom 1 till 50,6.
 » 1845 » 1 till 51,5.

c) Ehuru det i allmänhet icke visat sig någon brist på arbetare, hafva dock arbetslönerna under en följd af år fortfarande något stigit. Tillfällen till arbetsförtjenst hafva icke heller saknats, synnerligast i Götheborgs stad, hvarest dagsverkspriserna likväl varit mera obestämda, emedan de flesta arbeten här verkställas efter beting. Arbetslönernas benägenhet att stiga ådagaläggas jemväl genom följande jämförelse emellan de för länet fastställda markegångs priser. Dessa voro nämligen å *årliga mansdagsverken*

år 1826	21 sk. 4 rist
» 1827—31 i medeltal	25 » 9 $\frac{3}{8}$ »
» 1832—36 »	26 » 8 »
» 1837—41 »	27 » 4 $\frac{1}{2}$ »
» 1842—46 »	28 —
hvaraf sistnämnde år . .	32 —

§. 3.

Näringar.

Jordbruket är fortfarande länets hufvudnäring, och sädesodlingen lemna numer, äfven vid medelmåttiga skördar, icke obetydligt öfverskott utöfver länets egen förbrukning. Otvifvelaktigt kunde dock afkastningen vara vida större, om allmogen med mera omsorg brukade sin jord; men dikning, ehuru mindre sällsynt än förr, är allt för mycket försummad, och vaxelbruk är bland allmogen, änskönt i vissa orter mera än fordom, dock föga allmänt vedertaget.

Bönor och andra *skidfrukter* odlas temligen allmänt, särdeles i södra delen af länet, hvarigenom ock under den härjande potates-sjukdomen nöden bland de fattigare jordbrukarne väsendtligen mildrats. *Hampa* och *Humla* odlas inom detta län föga. *Linsäde* är deremot icke sällsynt och odlingen af *klöfver* har på de sednaste åren betydligen tilltagit. Till sistnämnda förhållande har länets Hushållnings-sällskap synnerligen medverkat genom införskrifning från Belgien af större partier klöfverfrö af utmärkt god beskaffenhet och tillhandahållande deraf åt länets jordbrukare.

I södra delen af länet är *korn* att anse som hufvudsäde. I den norra deremot odlas mera *hafre*; dock är *blandkorn* der ock nog allmänt. I Inlands fogderi intager vanligen allmogens besädda åkerjord $\frac{1}{8}$ Hvete, $\frac{1}{2}$ Råg, $\frac{1}{8}$

Korn, $\frac{1}{4}$ Hafre, $\frac{1}{4}$ Blandsäd, $\frac{1}{4}$ Ärtor och Bönor, samt $\frac{1}{4}$ Potäter. Hemmanens inskränkta ägor, som, åker och äng sammanräknade, efter medeltal ej kan anses högre än 40 geometriska tunnland på hvarje helt hemman, och den nog långt sträckta hemmansklyfningen medgifva ej i någon större mån begagnandet af trädesjord eller odling af vintersäd, hvilken fordrar starkare gödning, hvaremot odlingen af ärtor och bönor, som sker dels åtskiljdt, dels sammanblandadt, funnits för allmogens hushållning mest förmånlig, emedan detta säde icke allenast bibringar jorden en större fruktbarhet, men äfven lemna en kärnfull frukt, användbar jemväl till brödföda, hvarförutan bönhalmen såsom af värde för hästars utfodring, ländar till besparing af den eljest knappa hötillgången.

Trädgårdsväxter odlas icke obetydligt å Hisingön, men annorstädes föga, undantagandes ståndspersoners egendomar och till städerna gränsande hemman.

Plog och jernharf utgöra ortens förnämsta åkerbruks-redskap. Till dragare begagnas gemenligen hästar, af större jordbrukare äfven oxar. Endast å några betydligare egendomar finnas tröskmaskiner anlagda.

Enligt de femårs-berättelserna åtföljande tabeller beräknades utsädet inom Götheborgs och Bohus län af *Hvete, Råg, Korn Hafre, Ärtor och Bönor* tillsammans

år 1822	till	Tunnor	55,720.
» 1841	»	»	70,924.
» 1846	»	»	85,688.

medelafkastningen af samma sädesslag med afdrag af utsädet, beräknades

år 1822	till	Tunnor	227,017.
» 1841	»	»	324,184.
» 1846	»	»	382,920.

Utsädet af Potates uppgafs

år 1822	till	Tunnor	14,142.
» 1841	»	»	26,312.
» 1846	»	»	32,583.

och afkastningen af samma rotfrukt, med afdrag af utsädet,

år 1822	till	Tunnor	105,280.
» 1841	»	»	219,593.
» 1846	»	»	287,725.

Denna jemförelse-tabell utvisar, att jordbruket inom detta län under hela tidrymden från år 1822 till 1846 i den mån förkofrat sig, att utsädet

af spanmål och skidfrukter ökats med omkring 54 procent och af potates 128 procent under det att folkmängden ökats med knappt 30 procent.

Boskapskötseln i Götheborgs och Bohus län har varit att anse som stillastående under en lång följd af år. För dess närvarande utsträckning kan fodertillgången inom länet anses tillräcklig. Ladugårdsafkastningen förslår ock visserligen för landtmannens egna behof, men den fyller ingalunda äfven behofvet för städerna, i synnerhet för Götheborg, hvarest foljaktligen en betydlig tillförsel af viktualier jemväl från andra landsorter äger rum. De till femårs-berättelserna hörande Tabeller utvisa antalet af i länet underhållna kreatur sålunda:

	Hästar.	Oxar.	Kor.	Ungbo- skap.	Får.	Svin.	Getter.
År 1822	17,639	1,842	34,530	15,748	63,955	15,120	648
» 1841	17,271	1,439	38,891	21,710	68,324	14,343	414
» 1846	17,831	1,739	41,885	20,347	67,003	15,213	228

I föregående femårs-berättelser är redan anmärkt, hurusom hemmansdelarnes inskränkta ägovidd utgör ett nog allmänt hinder ej mindre för ladugårdens utvidgande, än för åkerjordens vaxel-bruk. Då nämligen gästgifveri- och kronoskjutsningen medför nödvändigheten för de fleste af allmogen att underhålla en eller flere hästar och derjemte för hushållet kor företrädesvis äro behöfliga, medgifver fodertillgången gemenligen icke att tillika underhålla oxar. Halmen har hittills utgjort det hufvudsakligaste foderämnet och stallfodring användes endast å några få större egendomar. Den förkofran som Bobusländska landtmannens ladugårdsskötsel tidtals kunnat vinna har derföre vanligen icke kunnat bringas högre, än att ett missväxt-år varit nog att nedtrycka den till dess förra låga ståndpunkt. Det bör dock vara att förmoda, att, sedan klöfverodlingen nu blifvit mera allmän samt då foder- och betestillgången derigenom torde komma att närma sig ett rättare förhållande till åkervidden, en fördelaktig verkan deraf på boskapskötseln snart skall blifva synbar.

Sedan år 1834 har, i följd af Hushållnings Sällskapets förfogande, en djurläkare för länet härstädes varit anställd. Dock har han icke heller under

sista femårs-skiftet varit från landsorten särdeles anlitad, helst någon allmän-
nare boskapssjukdom under denna tid sig icke yppat.

Detta län äger icke någon utmärktare infödd race af husdjur.

För hästafvelns förbättrande äro tvänne beskällare från Strömsholms
Stuteri fortfarande här i länet anställda. Genom Hushållnings-Sällskapets
föranstaltande äro dessutom, i ändamål att åstadkomma en bättre afvel af
arbetshästar, åtta Norrska hingstar inköpta och till jordägare i flere delar af
länet utlemnade för att af dem vårdas och på lämpliga tider till begagnande
upplåtas.

Ett förslag till får-afvelns upphjelpande kom äfven inom Hushållnings-
Sällskapet under år 1846 å bane, men hann icke detta år bringas till verk-
ställighet.

Skogarne äro i detta län, såsom i de flesta ofriga, ytterst vanvårdade.
Det är redan i det föregående antydt, att denna del af riket tillförene varit
skogrik; men för att icke tala om de härjningar af fiende-hand, som skäligen
antagas i forntiden hafva blottat detta läns kuster och skär från skog, har
tillgången derå synbarligen medtagits under sistförflutne och innevarande
århundraden, dels till byggnad af Salteriverk i skärgården och till trankok-
ning under sillfiske-tiden, dels i följd af de tidtals gynnande konjunkturerna
för trävaruskeppningen och deraf härledda prisstegring, dels ock till fyllande
af det alltjemnt ökade behovet af bränsle för den inhemska ångfartygs-rörel-
sen. Af skogsbyggd kunna för närvarande icke andra delar af länet få namn,
än en del af Vette och Tanums Härader, Bullaren och Sörbyggden samt det
inre af Inland. I allmänhet svarar tillgången å byggnads-timmer och bränsle
numera icke emot länets behof.

Furu- och granskogar äro de vanligaste. Löfskog förekommer nästan
endast å inägorna och består mest af Björk och Al, sällsyntare af Ek, Ask,
Lind och Bok. Vissa delar af länet äro alldeles skoglösa, och äfven i trakter,
der skog finnes, äro många hemman blottade derpå. Det är under sådana
förhållanden en lycklig omständighet, att brännorf ännu, ehuru föga allmänt,
finnes att tillgå.

Någon under rekognition upplåten kronoskog finnes icke inom detta län
och de fleste samfällighetsskogar äro tid efter annan skiftade.

Hushållnings-Sällskapet har, för att uppmuntra till återplantering af
skog, anslagit och utfästat belöningar, men hittills utan framgång.

Till boningshus begagnas inom detta län i allmänhet timrade byggnader,
täckte med tegel. Ladugårdarne äro dels timrade, dels uppförde af korsvirke

och bräder, sällan af sten, med tak ömsom af tegel, bunden halm samt halm och torf. Allmogon har under sednare åren betydligt förbättrat sitt byggnadssätt, så att det, i vissa orter, numera icke är sällsynt att finna bondgårdar med beqvämt och prydligt inrättade åbyggnader. I skogstrakterne uppföres stängseln mest af träd, på skoglösa orter deremot allmänast af sten.

Inom Götheborgs och Bohus län finnas å landet endast följande till *Bergsrörelse* hörande inrättningar, hvilka redan uti förut afgifne statistiska tabeller finnas omförmälda, nämligen:

1:o ett Stångjernsverk, privilegieradt för 500 *Skz* smide, anlagdt å hemmanet Munkedahl i Sunnervikens fögderi och hvarvid tillverkades år 1841 566 *Skz*, åren 1842—45 i medeltal 507 *Skz*, men för 1846 ingen tillverkning uppgifvits hafva ägt rum.

2:o ett Manufakturverk, bestående af en räck- och 2:ne spikhamrar, privilegieradt för 150 *Skz* smide, anlagdt å samma ställe.

3:o Trenne spik- en knip- och en planerhammare, å hemmanet Thorskog i Vesterlanda socken.

Enligt de af Bergskollegium offentliggjorda årsberättelser utgjorde jernmanufaktur-tillverkningen vid dessa inrättningar

år 1841	<i>Skz</i> Bergsvigt 1,231.
» 1846	» » 280.

Malmgångar, förande jern, och möjligen äfven andra metaller, förekomma visserligen inom länet här och der, men så vidt hittills erfarits, ej af den mäktighet, att bearbetandet deraf ansetts kunna löna sig.

Fabriksrörelsen har inom Götheborgs och Bohus län under ifrågavarande femårs-skifte vunnit icke obetydlig förkofran

Enligt de till Kommerskollegium ingångne årsberättelser utgjorde antalet af samtliga fabriker inom länet

år 1841	131.
» 1846	142.

antalet af dervid anställda arbetare

år 1841	2,309.
» 1846	2,844.

samt hela värdet af dervid åstadkomne tillverkningar

år 1841	R:dr 2,529,875.
» 1846	» 3,539,167.

Af berörde fabriksinrättningar voro följande utom städerne anlaggde, de fleste i Götheborgs fögderi, nämligen:

	Stycken.	Arbetares antal.	Tillverknings- värde.
Bomulls- och Linne-Fabriker år 1841 . . .	4	291	217,468
» 1846 . . .	3	302	260,339
Segelduks-Fabriker . . . » 1841 . . .	2	487	199,319
» 1846 . . .	2	465	225,386
Oljeslagerier . . . » 1841 . . .	4	21	100,190
» 1846 . . .	4	23	122,830
Porterbryggerier . . . » 1841 . . .	1	50	154,291
» 1846 . . .	1	68	126,533
Skeppsbyggerier . . . » 1841 . . .	2	180	101,300
» 1846 . . .	2	220	112,500
Sockerbruk . . . » 1841 . . .	1	180	773,389
» 1846 . . .	1	208	1,271,165
Tobaks-Fabriker . . . » 1841 . . .	2	45	34,679
» 1346 . . .	2	33	22,253
Öfrige af mindre betydning, tillsammans 1841	29	307	228,255
1846	34	489	270,757
Summa 1841	45	1,561	1,808,891
1846	49	1,808	2,411,763
hvaraf visar sig en tillökning sistberörda år med	4	247	602,872

Städernas fabriker komma nedanför närmare att omförmälas.

Utom de egentliga fabrikerna voro år 1846 å landet såsom näringsutvägar begagnade

128 Tullmjölkvarnar, värde tillsammans 235,072 R:dr

39 Tullsågqvarnar, . . . d:o . . . 40,605 »

14 Stampverk, . . . d:o . . . 11,356 » 32 sk.

37 Tegelbruk, . . . d:o . . . 90,326 »

Af dessa sistnämnda voro 26 i Norrvikens fögderi belägna och var tegel-tillverknigen, i följd af lifligare afsättning, under ifrågavarande 5 år betydligare än tillföre.

Näst jordbruket utgör *fiskeri-yrket* länets betydligaste näringsgren. Det sysselsätter omkring sjettedelen af länets befolkning och är att betrakta såsom
dels

dels ett sjelfständigt yrke, dels en binäring åt jordbruket. Utom det såkallade *småfisket* vid saltsjöstränderne (småtorsk, koljor, hvitling, skäddor m. m.), som jemförelsevis är mindre hufvudsakligt och föga vinstgifvande, *sillfisket*, hvilket numera icke är af någon betydighet, *laxfisket* och *insjöfisket*, som likaledes här äro obetydliga, kunna Bohuslänska fiskerierna indelas i 3:ne hufvudgrenar nämligen *storfiske* (torsk, långor, hellelundror och gråsej), *makrillfångst* samt *hummer- och ostron-tägt*. Ut i föregående femårs-berättelser är det anmärkt, huruledes fiskeri-näringen i allmänhet illa skötes, i följd hvaraf den ingalunda utvecklat sig till hvad den kunde och borde vara. Storfisket vidlåder i allmänhet det felet, att man icke vårdar sig om att bereda en god handelsvara medelst fiskens slagtande och saltande ombord efter Engelska eller Norrska sättet; och genom otjenliga fiskredskap, hvarigenom äfven yuglet, och med detsamma tillgången för en kommande tid, borttagits, har fiskerinäringens förkofran, hvad flera väsendtliga fiskslag och deribland sillen, angår, förhindrats. Af de åtgärder som under sednare åren från Statens sida vidtagits, för att uppmuntra till ändamålsenligare fiskesätt och sorgfälligare behandling af den fångade fisken, bör det imedertid vara att emotse för näringen båtaude verkningar, och ovedersägligt är, att spår dertill redan visat sig. Af de medel, tillsammans 16,405 Rdr 16 sk. som Kongl. Majt för åren 1842—46 täckts anslå till fiskeriernas upphjelpande i Bohusläns skärgård äro premier utdelta

- a) för idkande af storfiske vid längre aflägsna bank r i Nordsjön med däckade fiskefartyg, så inrättade, att den fångade fisken kunde å dem skötas och saltas, R:dr 9,666: 32.
 - b) för idkande af makrillfiske lidigt på våren medelst drifgarn » 766: 32.
 - c) för begagnande af stånd eller sättgarn med afläggande af flumaskade notars nyttjande » 972: —
- hvarförutan såsom understöd åt välfredade fiskare, som intygats hafva genom förlust af båtar och fiskredskap blifvit satt ur stånd att utan sådan hjälp fortsätta sitt näringsfång, under nämnde år af berörde anslag utgått tillsammans 5,000 Rdr.

Så viktigt det är för fiskeri-näringens befrämjande att omförmålde premie-anslag varda fortfarande att påräkna, är det dock icke att vänta en hastig fortkomst ensamt genom detta medel. Lika angeläget tarfvas en kraftig handledning äfven på den moraliska vägen. Den fattiga skärgårds-allmogens inro-

tade vana att lefva för dagen och dess lika inrotade begär efter starka drycker hafva nämligen nog allmänt försatt den i ett slags träldomstillstånd under några förlagsmän och gjort den liknöjd för all förbättring, men att dock förbättring äfven på denna väg är möjlig, är lyckligtvis ådagalagdt genom undantag. Såsom ett sådant framstår förnuämligast *Smögens* fiskeläge, hvarest, i följd af en invånarne imellan för några år sedan träffad öfverenskommelse, brännvinsförsäljning icke får äga rum, och der numera fiskeri-närningen, bättre skött, gifver en större behållning, fattigvårdsbesväret lättats, och i allmänhet det ekonomiska välståndet synbart går fram i bredd med den moraliska förbättringen.

Sjöfart utgör en vigtig näringsgren för länets kustboer, hvilka för detta yrke äga den utmärktaste skicklighet. Den sysselsätter en icke obetydlig folk-mängd den tid af året, som yrket kan bedrifvas. Inom riket idkas den mest imellan närmaste kustorter och å Veneru; utom riket ske befraktningarne vanligast på Norrige och Danmark, men äfven på England, Holland, Frankrike och Ryssland. Till största delen begagnas härvid inom orten byggde fartyg och båtar. Under sednare åren hafva omständigheterna varit för denna landt-mannanäring mer än vanligt gynsamma, och den ökade fraktfortjensten har framkallat en vidgad täflan.

Inom länet voro å landet till beskattning uppgifne fartyg och båtar om 5 lästers drägtighet och deröfver

år 1841 . .	327 stycken om tillsammans	7,407 läster
» 1846 . .	367 »	9,368 »

Jagten är icke att anse såsom någon allmännare binäring i detta län, änskönt den rika tillgången på skogsfogel i fjellbyggden och sjöfogel i skärgården kunde bereda en hufvudsaklig inkomst åt dessa orters invånare om jagten ändamålsenligt sköttes.

Biskötseln har å vissa orter af länet under sednare åren varit i tilltagande, men är i allmänhet af föga betydenhet

Åtskilliga handaslöjder öfvas med skicklighet, men knappast i någon gren utöfver länets eget behof. All åkerbruks- och fiskredskap förfärdigas af allmogen sjelf. Båthyggeriet i Bohus län öfverträffar de fleste andre orters. Synnerligast eftersökas de båtar, som byggas å Koster och Oroust. Inom Landvetters och Härryda socknar bereder sig allmogen någon biförtjenst genom förfärdigande af laggkärl, skeppsvirke, åror, stegar, m. m. som afsättas i Götheborg. Af kvinnornas handaslöjder är föga annat att nämna än ylle- och linneväfnader till husbehof.

Färglafvars insamling har tillförene utgjort en icke oväsentlig näringsgren för den fattigare befolkningen, men är nu, i anseende till den minskade tillgången derå, föga lönande.

Ingenstädes inom länet har *tjuru-bränning* vunnit framgång, ej heller tillverkningen af pottaska eller salpeter.

Endast i nordligare delen af länet kan någon förtjenst genom landvägforsling påräknas, och består denna uteslutande af plankors och bräders forslande från närbelägna sågverk till stapel- eller aflastningsorterna vid kusten, — mest på vinterföre.

Såsom en *binäring* till jordbruket bör icke heller bränvins-bränningen lemnas obemäld, ehuru denna näringsgren på sednare tid betydligt inskränkts, så att den icke kan jämföras med dess omfattning i de flesta andra landskap.

Antalet af till beskattning uppgifne bränvinspannor, som år 1831 uppgick till 1480, utgjorde år 1841 endast 881, och hade år 1846 ytterligare nedgått till 363, af hvilka voro i

	1 klassen.	2 klassen.	3 klassen.	4 klassen.
Under 10 kannor	4	—	—	—
10 till och med 20 kannor	133	5	1	2
deröfver till och med 30 kannor	108	36	3	1
» » 40 »	25	12	—	2
» » 50 »	8	5	—	—
» » 60 »	1	1	—	1
» » 70 »	2	1	—	—
» » 80 »	—	4	—	—
» » 90 »	—	7	1	—
Summa	281	71	5	6

Handeln å landet med landtmannavaror, såsom spannmål, lin, linfrö, fisk, åtskilliga slags ladugårdsprodukter, ved, timmer, tegel m. m. underlättas genom beqväma kommunikationer sjöledes, och afsättningen deraf i städerna, synnerligast i Götheborg, är under alla årtider liflig.

De norra häraderna hafva derjemte, sedan genom Kongl. Förordningen den 24 Maj 1825 friare handelsförhållanden med Norrige inträdt, förmånlig afsättning af landtmannavaror å detta rikes gränsorter.

Antalet af sockenhandtverkare å landet har under de sednare åren i betydlig mån ökat. De härom af vederbörande meddelta uppgifter utvisa förhållandet för åren 1841 och 1846 sålunda:

	1841.		1846.	
	Sockenhandtverkare.	Lärlingar.	Sockenhandtverkare.	Lärlingar.
Garfvare	1	1	2	2
Glasmästare	3	2	4	—
Murare	2	—	3	6
Skomakare	31	26	52	71
Skräddare	17	9	36	79
Smeder	9	3	18	19
Snickare	1	—	5	11
Vagnmakare	1	—	—	4
Färgare	—	—	2	—
Sadelmakare	—	—	—	1
Summa	65	41	122	193

År 1846 höllos inom länet inalles 12 marknader, hvaraf 1 å landet.

För kommunikationernas lättande hafva följande arbeten under ifrågavarande femårs-skifte blifvit inom länet verkställda:

1:o omläggning af allmänna landsvägen öfver *Grönklefven* och *Hälleklefven* samt vid *Svinesund*, fullbordad och vid besigtning godkänd enligt år 1843 insändt bevis, och till hvilket arbete anvisats ett stats-anslag af R:dr 5,618: —

2:o omläggning af landsvägen vid *Hede-lid*, fullbordad år 1845, och dertill af allmänna medel beviljats bidrag med » 867: 24.

3:o omläggning af landsvägen öfver *Toftens*, *Kärras* och *Hogens* hemmans ägor, fullbordad år 1846 och dertill såsom bidrag af staten erhållits » 1,021: —

4:o upprensning af *Albrechtssund* för beredande af en säkrare och beqvämare kommunikation imellan *Marstrands stad*, jemte dervid belägne *Carlstens fästning*, och fasta landet genom

den inre delen af skärgården, till hvilket år 1825 fullbordade arbete Rikets Ständer anslagit belä den beräknade kostnaden, Belr 24,000: — hvilken summa dock icke fullt åtgått.

Dessutom hafva förslag till flera andra arbeten för kommunikationernas lättande under åren 1842—1846 blifvit beredda, men innan sistnämnde års utgång icke kunnat komma till verkställighet eller fullbordan.

§. 4.

Politisk Författning.

Kammarverk. Under den tid, som förevarande underdåniga berättelse omfattar, har inom detta län hvarken tillökning i hemmantalet inträffat eller något hemman kommit i ödesmål. — Genom skatteköp hafva dock kronohemmanen minskats med $29\frac{1}{4}$ mantal, hvarined följaktligen skattehemmanen ökats.

Å de trenne nybyggen, som enligt 1823 års femårs-berättelse blifvit å krono-härads-allmänningen Brefjellet upptagne, åtnjutas ännu frihets-år.

Sedan tiden för nästföregående femårs-berättelse hafva tillkommit följande lägenheter:

Skattlaggde, bebyggde torp, utjordar m. fl. lägenheter utan mantal, som ej äro i något hemmans ränta inbegripne,

Fräse	26.
Skatte	1.
Oskattlaggde, bebyggde dito . . .	584.
Backstugor	269.

Bebyggde lägenheter, afsöndrade från hemman under stän-

dig eganderätt	37.
d:o på viss tid eller lifstid . . .	2.
Husbehofsmjölqvarnar	59.

hvaremot minskning under samma tid ägt rum med skattlaggde, obebyggde

lägenheter utan mantal	3.
Kronotorp med frihetsår	1.

Skattlaggda fisken ej inbegripna i hemmans ränta,

Krono	2.
-----------------	----

Tullmjölqvarnar med 1, 2 eller 3 par stenar 16.

Husbehofssågqvarnar	2.
-------------------------------	----

Af de i tabellen upptagne $133\frac{1}{2}$ mantal gymnasii- och skolhemman äger Gustafsbergs barnhus $9\frac{1}{2}$ mantal och de öfriga $124\frac{1}{2}$ mantal tillhöra Hvitfeldtska gymnasii-stipendii-inrättningen.

Hemmansklyfningen fortgår i ungefärligt förhållande till folkökningen; men med undantag af vissa orter, synnerligast i skärgården, synas olägenheterna deraf, med afseende å besutenheten i allmänhet, här i länet vara mindre än flerstädes.

Ett ungefärligt begrepp om hemmansklyfningens utsträckning vinnes genom jämförandet af de i länet befintlige hemmans antal, sådant det visar sig i bifogade tabell, med de af vederbörande Häradsskrifvare år 1846 för det nästföregående året, enligt Kongl. Maj:ts nådiga befallning, särskildt meddelade statistiska uppgifter, och hvaraf inhemtats, att inom detta län antalet då utgjorts af:

Ägare eller med ständig åborätt innehafvare af hemman	9,719.
Boställsinnehafvare	153.
Arrendatorer och brukare af hemman	1,207.

I medeltal kan man härefter beräkna nära 4 åboer på hemmanet. Härtinnan förete sig dock betydliga skiljaktigheter. Så exempelvis i vissa skärgårds-orter förekomma ända till 100-delar af hemman; men dessa äro gemenskapen att anse föga annorlunda, än som bostadslägenheter för fiskare, hvilka sysselsätta sig med jordbruk såsom binäring.

Skiftesverket har inom detta län haft synnerlig framgång. Sedan utfärdandet af Kongl. Maj:ts Nådiga stadga derom den 4 Maj 1827 har intill 1841 års slut laga skifte härstädes öfvergått inalles . . . 992 $\frac{1}{2}$ förmedlade mantal

Sedermera hafva under

året 1842 skiftats	57.
» 1843 »	65.
» 1844 »	84.
» 1845 »	53 $\frac{1}{2}$.
» 1846 »	66 $\frac{1}{2}$.
	<hr/>
	325 $\frac{1}{2}$.

Summa 1,317 $\frac{1}{2}$ förmedlade mantal

eller nära hälften af länets hela ägo-område.

För de utflyttningar, som berörde skiften föranledt, hafva understöd af allmänna medel till och med år 1846 blifvit beviljade med tillsammans 87,980 R:dr 17 sk. 6 r:st.

Statsbidrag. Enligt bifogade sammandrag af de från Fögderierne och städerna inkomna statistiska tabeller, hvaruti statsbidragen upptagits särskildt för hvarje slags hemman och näring, hafva sådana till kronan ingående bidrag tillsammans utgjort:

för landet	R:dr	160,952:	8:	3.
» städerna	»	76,032:	41:	9.
		<u>236,985:</u>		2. —

Enligt nästföregående femårs-berättelse utgjorde nämnda bidrag:

för landet	R:dr	181,725:	7:	8.
» städerna	»	69,127:	34:	11.
		<u>250,852:</u>		43: 7.

hvadan under ifrågavarande femårs-skifte statsbidragen minskats för landet med		20,772:	47:	5.
men ökats för städerna med		6,905:	6:	10.
		<u>13,867:</u>		40: 7.

På det hela företer sig alltså en minskning med 13,867: 40: 7, som hufvudsakligen är att tillskrifva den genom 1845 års riksdagsbeslut stadgade nedsättning till hälften af den personliga skyddsafgiften. — Att oaktadt denna nedsättning, intäkten af städerna ökats med omkring 10 procent är uteslutande en verkan af Götheborgs ökade rörelse.

Beskaffenheten af skattebidragen inom detta län i allmänhet och sättet för deras utgörande synas icke påkalla någon ändring särskildt för detta län. Grundskatterne utgöras i Askims, Säfvedahls och Östra Hisings härader såsom i Vestgötha länen för öfrigt med förvandling efter markegång eller in natura, men i hela den öfriga delen af länet hafva jordbrukarne den väsendtliga lindring, att sagde skatter utgå efter jordeboks-värdi, utan förvandling. Vissa onera, såsom kronoskjuts, inqvartering, brefbäring, snöskottning, leverering af krono-räntorna, m. m. äro visserligen här, såsom i andra orter, icke för alla hemman lika tryckande, men oberäknadt hemmanens olika natur, äro dessa skiljaktigheter föga beroende af annat, än hemmanens större eller mindre afstånd från allmänna farvägarne och ränte-levereringsställena.

Hvad fattigvården angår, är dock den större eller mindre tyngden att härleda från andra förhållanden. I allmänhet visar den sig mest tryckande i skärgårds- eller kust-orterne, der den lösa befolkningen är talrikast, naturligen i följd af fiskar-allmogens obesutenhet och ofornåga att med strandfiske försörja afven de minderåriga och föräldrade medlemmarne af deras oftats talrika hushåll.

Bland de onera, som hvila på jordbruket, intager rustnings- och roteerings-besväret första rummet. Af Bohus läns regementes 904 nummer ut-

göra 400 rusthålls- och 504 rothålls-nummer, fördelade i 2:ne bataljoner. Redan 1776 fick norra sqvadronen af regementet afsitta och förvandlades till lätt infanteri, i afseende hvarå vissa vilkor bestämdes genom Kongl. Brefvet den 15 Augusti 1777, och kontrakt med rotehållare stadfästades den 20 September 1783. År 1791 fick äfven södra sqvadronen afsitta, men endast för en tid af 50 år, och, enligt det med rusthållarne afslutade kontrakt, emot erläggande under tiden af vakans-afgift för häst- och sadelmundering. — Sedan berörde tid tilländagått, blef genom Kongl. Maj:ts nådiga bref af den 14 November 1842 förordnad, att södra bataljonen, utan att förändra sin ägande rusthållsnatur, skall för en tid af ytterligare 10 år, räknadt från den 1 Januari 1843, fortfara att förblifva infanteri, emot vissa bestämda vilkor, deribland det hufvudsakligaste formår, att rusthållarne vid denna bataljon skola under sagde tid försättas i åtnjutande af enahanda lindring uti rusttjenstskyldigheterna, som genom Kongl. Resolutionen den 15 Augusti 1777 blifvit f. d. rusthållarne vid norra bataljonen af Bohusläns regemente i nåder förunnade.

Rustningsbesväret eller Soldathållet inom detta län var 1846 fördeladt på 1,048 $\frac{1}{4}$ och båtsmanshållet på 1,472 $\frac{1}{17}$ hemman. Då nu rusthålls- och soldatnummerne utgöra 904, men båtsmansrotarne, oberäknade städernes vakante 100 nummer, endast 459, hvadan i medeltal endast 1 $\frac{1}{10}$ hemman belöper sig på ett rusthålls- eller soldat-rotenummer, men 3 $\frac{1}{10}$ på en båtsmansrote, så enär kostnaden för hvarje nummer af soldat- och båtsmanshållet öfverhufvud kan anses ungefär lika, foljer deraf att i medeltal de båtsmansroterade hemmanen varit i mån af nämnde skiljaktighet lindrigare betungade, dock särskilda hemman mer eller mindre, efter deras olika natur.

Skjutsnings-bestyret är jemförelsevis icke särdeles tryckande inom detta län. Orsakerna dertill igenfinnas i landskapets läge, dess beqväma sjökommunikationer samt ångfartygstrafiken. En följd häraf har ock varit, att då i anledning af Eder Kongl. Maj:ts nådiga Förordnande den 2 Augusti 1844, åtgärder vidtogos för skjutsningens ställande på entreprenad, dessa mötte så foga benägenhet hos den skjutsskyldige allmänheten, att, utom i Götheborgs stad, hvarest redan tillföre skjutsnings-anstalterne ordnats på ett med Kongl. Brefvet af år 1844 öfverensstämmande sätt, intill 1846 års slut endast vid tvänne gästgifverier inom detta län entreprenader kunnat åstadkommas.

Af samma skäl, som för skjutsning-bestyret anförts, är äfven väghållnings-besväret, med undantag af Gotheborgs närmaste omgifning, der rörelsen
är

är utomordentligt liflig och tillgången å tjenliga grusnings-ämnena ringa, jemförelsevis mindre betungande. I den mån, som de backiga delarne af allmänna landsvägarne kunna blifva omlagde, skall ock underhållet än vidare lättas.

I afseende å Presterskapets och kyrkobetjningens aflöning har, sedan nästföregående Femårs-berättelse afläts, någon förändring icke ägt rum.

För värdes-beräkningen af de i Tabellen upptagna onera och allmänna besvär äro enahanda grunder, som i föregående Femårs-berättelser följde.

Politi. Likmätigt Kongl. Maj:ts nådiga Förordning af den 29 Augusti 1843 hafva sockne-nämnder blifvit i socknarne å landet utsedde för handhafvande af de bestyr, som högstberörde författning stadgar. Derjemte äro, för befordrande af ordning och sedlighet, å ställen der i följd af en större och mera sammanträngd folkmängd behovet sådant fordrat, särskilde ordningsmän, uppå vederbörandes förslag, af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande förordnade.

Sedan nästföregående Femårs-berättelse afgafs har, genom Kongl. Maj:ts nådiga stadga angående folkundervisningen i riket af den 18 Juni 1842, ett viktigt steg blifvit taget till undervisnings-anstaltarnas befrämjande å landet. Intill slutet af det tidskifte, som är föremål för nu förevarande berättelse, hade dock folkundervisningen här i länet icke hunnit fullständigt ordnas. Enligt ett af Consistorium härstädes, efter förloppet af år 1846, meddeladt sammandrag, utgjorde antalet af församlingar, der folkskolorna då redan funnos ordnade i öfverensstämmelse med högstberörda Kongl. Stadga, 30, hvaraf 4 stadsförsamlingar, — 5 der lärare antagits, men undervisningen ej kunnat börjas, — 31, der skolornas öppnande endast berodde på erhållande af skicklige lärare, samt 14, som ännu icke vidtagit några eller endast få åtgärder för skolväsendets ordnande.

Offentliga sjukvårds-inrättningar, bestämda för länet i allmänhet, äro

1:o Läns-Lazarettet och Kurhuset i Uddevalla

2:o Götheborgs Hospital.

Vid förnämnda inrättning emottagas sjuka från hela länet, med undantag af Götheborgs stad. — Sjuksängarnes antal var vid början af ifrågavarande femårs-skifte 60, men tillökning har befunnits af behovet påkallad.

Enligt Herr General Direktören Ekströmers sislidet år från trycket utgifne embets-berättelse voro under åren 1838—42 å inrättningen intagne 1321 sjuke, deraf 840 på lazarett- och 481 på kurhusafdelningen. Således voro i medeltal årligen vårdade 168 på den förra och 96 på den sednare.

Berättelse öfver Götheborgs och Bohus Län för åren 1842—1846.

Under de nästföregående 5 åren hade årliga medeltalet af sjuke varit 167 å förra, och 111 å sednare afdelningen.

Inrättningens utgifter under åren 1838—42 stego inalles till 26,546 R:dr 19 sk. 11 r:st. eller i medeltal årligen till 5,309 R:dr 13 sk. 7 r:st. Fördeladt på underhållsdagarne visar beloppet en medelkostnad af 17 sk. 4 r:st för hvarje sjuk dagligen. — Under de nästföregående fem åren utgjorde den sålunda beräknade dagkostnad 17 sk. 9 r:st. — Kurhusafgiften inom länet utgår fortfarande med 5 sk. af hvarje mantalsskrifven person.

Vid Götheborgs Hospital, hvars bestämmelse icke är uteslutande för detta län, vårdades under åren 1838—42 inalles 143 sinnessjuka, deraf 54 qvarliggande från år 1837 och under tiden intagne 84 (inberäknade 74 profkurspatienter, af hvilka 45 blifvit inlöste). Under samma tid utskrefvos såsom friska 20, hvaribland dock 11 profkurspatienter, och dogo 25. Vid 1842 års slut voro qvarliggande 80. Inrättningens utgifter uppgingo under berörde 5 år till 45,012 R:dr 7 sk. 11 r:st, eller i medeltal årligen till 9,006 R:dr 20 sk. 9 r:st. I förhållande till underhållsdagarnes antal, utgjorde medelkostnaden för hvarje sjuk dagligen icke fullt 15 sk. 1 r:st och årligen 114 R:dr 32 sk. — Under nästföregående fem år hade denna medelkostnad varit 20 sk. 11 r:st dagligen och 159 R:dr årligen.

Det inskränkta utrymmet af denna mer och mer anlitade inrättning medgifver icke en ändamålsenlig behandling af de sjuke, men till de väsendtliga förbättringar härvid, som behofvet högt påkallar, hafva tillgångar hittills icke kunnat åstadkommas.

I afseende å helsovården har för öfrigt någon annan förändring inom detta län icke inträffat, än att en Extra provincial-läkare blifvit anställd särskildt för Oroust och Tjörns fögderi.

Försörjningen af de fattiga har fortfarande blifvit bestridd af församlingarne dels genom de icke arbetsföras inrymmande i fattigstugor, der sådane funnits, men i annat fall genom deras försändande från gård till gård, och dels genom bestämdt understöd åt sådane, som funnits äga förmåga att sjelfve något bidra till sin bergning.

I afseende å gästgifveri-ordningarne är någon förändring under ifrågavarande femårs-skifte icke skedd.

Antalet af krogar och andra näringsställen är under sednare tid sålunda minskadt, att det under år 1846 utgjorde å landet, inberäknadt Götheborgs å landets grund belägne förstäder, men utom gästgifverierne . . . 37.

i Götheborg	68.
i länets öfrige städer	21.
	tillsammans 126.

Hvad angår anstalterne till odjurs utrotande, så har i detta län, såsom allmännost är fallet, icke kunnat tillvägbringas någon för hela länet gemensam förening. Synnerligast hafva Skärgårdsinvånarne i allmänhet undandragit sig deltagandet i kostnaderna för ändamålet, enär öarne svårligen äro åtkomliga för de mest förödande rofdjuren, och, då något sådant der förmärkes, det är lätt, att genom skallgång derifrån befria sig. Genom öfverenskommelse, träffad inför Kongl. Majts Befallningshafvande den 15 April 1842 och af Kongl. Majt den 13 Oktober samma år i nåder fastställd, hafva 5 Häradet samt 13 socknar af de öfriga häraderna tillförbundit sig att årligen erlägga 8 sk. Banko för helt mantal och i förhållande derefter för mindre hemmansdelar, hvilken afgift häradsvis, der hela häradet deri deltagar, men eljest socknevis uppbäres och samlas till fond för gemensam jagtkassa, hvarifrån såsom premier betalas för nedannämnda rofdjur, då de dödats utom skallgång: fullväxt Björn 8 R:dr, — Björnunge 4 R:dr, — fullväxt varg 6 R:dr — vargunge 4 R:dr, — fullväxt lo 4 R:dr, — lo-unge 2 R:dr, — räf 32 sk.

För öfriga orter i länet, med undantag af öarne Oroust och Tjörn, gäller till efterrättelse den af Kongl. Majt den 14 December 1758 fastställda förening, enligt hvilken af hvarje matlag, som i hemmantal står, bör i det pastorat, der rofdjur fångas, för hvarje björn eller björnunge erläggas 1 öre silfvermynt, för varg eller vargunge, lo och mård $\frac{3}{4}$ öre silfvermynt, för räf eller räfunge $\frac{3}{4}$ öre silfvermynt, och för hvarje örn, hök, glada, korp och kråka eller unge deraf $\frac{3}{4}$ öre silfvermynt.

Inom länet har år 1845 ett bolag bildat sig för försäkring af åbyggnader och lösegendom å landet, och efter det Eders Kongl. Majt den 13:de Mars samma år för detsamma i nåder fastställt reglemente, har detta bolag trädt i verksamhet. Det kan icke betviflas, att ju denna stiftelse, som är grundad på en minimi-teckning af 2,000,000 R:dr, skall komma att på länets ekonomiska förhållanden utöfva ett gagneligt inflytande.

Af anstalter, som afse besparings- och understöds- ändamål, äro i öfrigt för landet icke andre att anföras än *Sockne-magasiner*, för anläggande hvaraf detta läns allmoge visar föga benägenhet, så att vid 1846 års slut endast en sådan inrättning i hela länet fanns och som tillkommit under ifrågavarande 5 år, samt 2:ne *Sparbankar* inrättade den ena af Grosshandlaren D. Carnegie

och den andra af Grosshandlaren W. Gibson till nytta för det talrika arbetsfolk, som är anställdt vid deras fabriks-anläggningar å Klippan och Jonsered nära Götheborg.

Städer.

Götheborg, länets residensstad, sedan dess anläggning en af rikets förnämsta handelsstäder, rättfärdigar numera äfven namnet af fabriksstad. Inbyggarnes idoghet, lättad af stadens för deltagande i verdensmarknaden synnerligen beqväma läge, har knutit handelsförbindelser med alla folk, för hvilka Svenska flaggan hittills blifvit känd, och verkan deraf har varit ett ständigt vidgande af afsättnings-fältet för inhemska arbetets alster. Följande statistiska sammandrag öfver Götheborgs folkmängd, varu-vexling med främmande länder, sjöfart, fabriksrörelse, tullintägt m. m. skola bära ojäfaktigt vittne om den jemnt stigande förkofran, som staden vunnit, äfvensom om den inhemska näringsflitens tillväxt, synnerligast från den tid, då rikets allmänna författningar öppnat en friare täflan för handel och näringar.

Götheborgs folkmängd, som

år 1822 utgjorde	15,868.
och » 1841 »	17,893.
hade » 1846 stigit till	19,854.

Dessa uppgifter utvisa dock endast antalet af den folkmängd, som varit inom stadens ägo-område boende, hvadan deruti icke inbegripes befolkningen inom Carl Johans församling, som, ehuru å landets grund, likväl är att anse såsom bildande en förstad åt Götheborg och derfor ock tillhör denna stads polis-styrelses domvärjo.

Denna församlings folkmängd utgjorde

år 1841	5,734.
och år 1846	6,095.

Stadens öppna jord användes fortfarande till odling af säd, potates och foderväxter.

Såsom förhållandet är för riket i allmänhet, utgöra Stångjern och Bräder, de sistnämnde af de dimensioner, som få namn af Plankor och Battens,-Götheborgs förnämsta utförsels-artiklar. — Enligt tillgängliga officiella hand-

lingar har utförelsen deraf från nämnde stad sedan början af nästlidne århundrade tilltagit sålunda:

	Stångjern.		Bräder.	
	Skf.	Tolfter.		
åren 1701—1720 i medeltal	58,798	13,031		
» 1720—1740 d:o	72,403	18,704		
» 1741—1760 d:o	83,000	26,613		
» 1761—1780 d:o	88,030	26,162		
» 1781—1800 d:o	103,395	28,619		
» 1801—1820 d:o	92,726	36,804		
» 1821—1830 d:o	119,149	55,232		
» 1831—1840 d:o	149,197	98,913		
» 1841—1845 d:o	145,252	135,433		
» 1846 d:o	150,532	191,712		

Af andra slags jern tillverkningar och trävaror utfördes:

		1801—10. i medeltal.	1811—20. i medeltal.	1821—30. i medeltal.	1831—40. i medeltal.	1841—45. i medeltal.	1846.
Spik	Skz	525	1,467	2,094	1,843	2,226	1,890
Stål	d:o	1,599	4,392	2,640	5,868	16,177	8,071
Bjelkar	St.	15,022	15,516	8,716	5,142	7,657	22,125
Sparrar	»	2,786	2,303	8,041	7,111	25,519	41,401
Spiror och mastträn	»	2,535	2,790	5,029	3,765	3,613	5,344

Utom ofvannämnde slags trävaror hafva, såsom tillförene, fortfarande i smärre quantiteter utförts läckter, skeppsvirke, båtskaksskaft, åror, boktunnor, takstickor, trädgårdsstolar, m. m.

Af öfriga varor, som vanligen utgöra föremål för skeppning till utrikes ort, förtjena följande företrädesvis att nämnas, och har deraf utförts:

		1827—30. i medeltal.	1831—40. i medeltal.	1841—45. i medeltal.	1846.
Alun	Skz	1,754	1,157	1,250	1,616
Ben	d:o	1,571	2,714	1,291	88
Brunsten	d:o	251	2,803	1,695	180
Färgmossa	Lz	5,295	27,840	9,120	2,265
Linfrö	T:r	1,116	6,445	5,936	2,013
Oljekakor	Skz	1,152	1,714	3,479	3,314
Spanmål, hufvudsakligen Hafre	T:r	13,496	10,403	34,122	50,277
Mursten och Taksten . . .	St.	228,891	476,376	655,140	379,193
Tjära	T:r	905	1,614	2,113	1,021

Af ortens betydligare Fabriks-tillverkningar hafva under sednare åren Segelduk och raffineradt socker äfven utom riket (hufvudsakligen i Norrige) vunnit afsättning; och utskeppades

		1841—45. i medeltal.	1846.
Segelduk	alnar	23,479	13,789
Socker, raffineradt . . .	z	209,456	588,333

Hvad i öfrigt afsättningsorterna för de utskeppade varorna angår, så har en väsentlig förändring sedan år 1836 föregått med jern. Ända till nämnde tid var afsättningen af Svenska jernet i Norra Amerikas förenta stater större än i något annat land, men aftog derefter hastigt, så att beloppet af jern, som härifrån till Norra Amerika sedermera årligen skeppats, knappt uppgått till tredjedelen af hvad tillföre årligen funnit afsättning i nämnde land, — en följd dels af den förkofran, som detta lands egna bergverk under sednare åren vunnit, dels af den större svårigheten, att täfla med det Engelska jernet, sedan differentialtullen derå i Norra Amerikas förenta stater blifvit afskaffad.

Skäligen antages likväl, att afsättningen af Svenskt jern i förenta staterne icke i vidare mån skall komma att inskränkas, enär det framgent måste blifva erforderligt för vissa behof, såsom till stål, deraf en större mängd använ-

des till verktyg och redskap, och synnerligast till vagnsfjedrar, hvaraf behovet för rörelsen å jernbanorna är i ständig tillväxt.

Under åren 1842—46 har utförseln från Götheborg af jern, stål och manufaktursmiden till norra Amerikas förenta stater inalles utgjort 159,425 *Skz*, eller i medeltal för året 31,885 *Skz*.

Under samma tid har af dessa varor utförts till England inalles 388,125 *Skz*, eller i medeltal för året, 77,625 *Skz*, samt i medeltal årligen till Hannover och Bremen 15,800 *Skz*, till Frankrike 12,600 *Skz*, och till Danmark 5,500 *Skz*, hvarförutan under de 2:ne sistnämnda åren afgått årligen till Java omkring 6,000 *Skz*, till Algerien 2,400 *Skz* och till Brasilien 2,200 *Skz*.

Af utskeppade *Trävaror* har omkring hälften afgått till England, något mera än en fjerdedel till Frankrike, icke fullt en åttendedel till Belgien och återstoden till Algerien, Spanien, Brasilien och Danmark. — Den betydliga tillökning, som i trävaru-skeppningen de sednare åren ägt rum, är hufvudsakligen att tillskrifva nedsättningen af trävaru-tullen i England, hvilken år 1840 utgjorde 6 £ å svensk läst, men sedermera efterhand nedgått till 2 £ pr läst.

Hvad Götheborgs *importhandel* angår, så utvisa nedanstående, på officiella uppgifter grundade sammandrag, att den under de sednaste 25 åren likaledes vunnit en betydlig tillväxt. Synnerligast anmärkningsvärd är denna tillväxt för sådana hufvudsakligare införselsartiklar som utgöra råämnen för fabrikernas och handtverkeriernas behof, och i afseende hvarå den tillika innebär en måttstock för omfånget af landets inhemska slöjder och konstflit.

		Bomull.	Bomullsgarn.	Ull.	Socket rätt.	Tobaksblad och Stjelk.
Åren 1822—24 infördes i		₰	₰	₰	₰	₰
	medeltal.	165,448	förtull. efter värde	521,495	3,170,195	1,314,857
» 1825—30	d:o d:o	219,038	208,509	388,512	3,765,255	1,002,268
» 1831—35	d:o d:o	397,672	539,077	583,607	4,242,962	1,289,887
» 1836—40	d:o d:o	636,469	834,408	560,756	4,578,128	1,294,246
» 1841—45	d:o d:o	1,981,335	1,279,419	640,904	7,522,635	1,478,430
år 1846	d:o d:o	2,604,709	1,688,279	636,790	7,781,141	1,507,087

Af lifsmedel och dryckesvaror utgöra följande de mest betydande importföremål, hvarvid likväl bör anmärkas, att hvad de egentliga vällefuds-artik-

larne angår, de växande sifbertalen i införselstabellerna otvifvelaktigt till någon del äfven äro att tillskrifva en sorgfälligare tullförvaltning och införselsafgifternas nedsättning i den mån att mindre retelse till tullförnillning ägt rum.

	Kaffe.	Salt.	Sill, saltad.	Vin.	Arrac, Cognac, och Rumm.
	₰	Tunnor.	Tunnor.	Kannor.	Kannor.
Åren 1822—24 infördes i medeltal	348,869	47,723	41,427	18,899	{ Cognac förbud. 22,869
» 1825—30 d:o d:o	628,330	47,847	47,023	44,386	
» 1831—35 d:o d:o	937,796	49,304	48,941	49,328	
» 1836—40 d:o d:o	1,158,449	60,435	49,854	58,211	
» 1841—45 d:o d:o	1,909,999	64,487	53,340	68,624	
År 1846 d:o d:o	2,270,392	75,223	76,045	86,138	82,948

Utländska väfnader voro, med få undantag, till införsel förbjudne intill år 1825. — Derefter har införseln år efter år stigit synnerligast af Bomulls- och Ylleväfnader, deraf tullspecialerna upptaga i medeltal

för åren 1825—30	alnar	114,593.
» 1831—36	»	472,564.
» 1837—41	»	649,930.
» 1842—46	»	186,021.

Härvid gäller likväl samma anmärkning, som nyss anförts i afseende å vällefnads-artiklar i allmänhet.

Att *spanmål* numera endast undantagsvis i någon större mängd införes, ådagalägges af följande sammandrag, som dock omfattar 3:ne svårare missväxt-år.

Införseln till Götheborg af spanmål, af alla slag utgjorde	
åren 1827—30 i medeltal	Tunnor 8,738.
» 1831—35 d:o	» 6,670.
» 1836—40 d:o	» 23,457.
» 1841—45 d:o	» 3,843.
år 1846	» 3,247.

Till

Till betydligare införselsartiklar böra äfven räknas *oberedda Hudar* och *Tran*, hvarmed förhållandet synes vara enahanda, som med förut anförda råämnena af utländskt ursprung, hvilka till förädling eller vidare beredning här införts.

	Oberedda Hudar och Skinn.		Tran.	
	℔	Kannor.	℔	Kannor.
Åren 1827—30 infördes i medeltal	192,565	36,999	429,033	58,943
» 1831—35 d:o d:o	352,533	58,044	1,227,931	62,754
» 1836—40 d:o d:o	1,449,726	96,284		
» 1841—45 d:o d:o				
År 1846 d:o d:o				

Öfriga varor, som varit föremål för införsel under den tid, som denna berättelse omfattar, änskönt, sammantagne, af icke ringa tyngd å handelsvägen, hafva dock hvar för sig, jemförelsevis varit af mindre betydighet.

Egentlig *transitorörelse* har härstädes fortfarande varit ganska inskränkt, så att nederlags-inrättningen varit att betrakta föga annorlunda, än som en kredit-upplags-anstalt.

Hvad *Sjöfarten* imellan Götheborg och utländska hamnar angår, så har äfven den vunnit betydlig utsträckning, — en påtaglig följd af varuvexlingens ökade omfång.

Följande tabeller, upptagande inkomna fartygs antal och lästetal under åren 1836 och 1846, kunna bilda ett omdöme om denna sjöfartens förkofran, som synnerligast måste vara tillfredsställande med afseende å den jemförelsevis mera ökade andel deruti, som Svenska handelsflottan vunnit.

		Antal.	Lästetal.
Vid Götheborgs Tullkammare inklarerades från utrikes orter.			
<i>År 1836.</i>			
Svenska fartyg		195	12,784
Norriska » (utom Post-ångfartygen)		306	19,134
Engelska »		44	3,665
Amerikanska »		36	5,799
Danska »		21	458
Hanoveranska »		4	122
Summa		606	41,962
<i>År 1846.</i>			
Svenska fartyg		401	26,569
Norriska » (utom Post-ångfartygen)		528	36,146
Engelska »		41	3,481
Amerikanska »		5	873
Danska »		31	780
Hanoveranska »		6	203
Ryskt »		1	108
Finska »		2	421
Franska »		20	1,372
Belgiskt »		1	57
Oldenburgskt »		1	80
Bremiska »		2	335
Mecklenburg-Schwerinskt fartyg		1	73
Summa		1,040	70,498

Götheborgs utrikes handels och sjöfarts betydliga tillväxt ådagalägges ytterligare genom tillgängliga uppgifter om stadens tullintäkt och vaxelrörelse.

Enligt tullkammarens handlingar har *tulluppbörden* härstädes, inberäknadt lastpenningar, nederlags-rekognition, transito-afgift, fyr- och båkaf-

gift samt afgift till Handels- och sjöfarts-fonden, men utom konfiskationsmedlen, utgjort:

		Banko.	
åren 1816—20 i medeltal		517,562	11 —
» 1821—25 d:o		609,267	22 —
» 1826—30 d:o		704,773	34 —
» 1631—35 d:o		852,682	46 —
» 1836—40 d:o		1,083,918	2 —
» 1841—45 d:o		1,332,631	20 —
år 1846		1,590,743	12 6

I afseende å de för förstnämnda 2:ne Femårs-skiften upptagne summor bör anmärkas, att deruti inbegripes äfven den tull, som enligt 1816 års tull-taxa utgått i Hamburger Banko och hvilken här beräknats till Svenskt Banko efter en antagen medelkurs af 128 sk.

Den betydliga tillväxt, som Götheborgs tulluppbörd enligt förestående sammandrag vunnit, är så mycket mer bevisande om rörelsens förkofran, som under den tidslängd, hvilken sammandraget omfattar, åtskillige i tulluppbörden ingående afgifter, såsom Konvoy-afgiften å utgående varor, lästeltals-afgiften och stämpel-afgiften, upphört, samt tullafgifterne å utgående varor till största delen försvunnit eller blifvit betydligt nedsatte, och å en stor del inkommande varor dels alldeles upphört, såsom för Bomull och Stenkol, dels i mer eller mindre mån blifvit förminskade.

Angående Götheborgs vaxelrörelse upplysa meddelade officiella uppgifter, att vaxelsluten härstädes utgjort:

	£ Sterling.	Hamb. B:kom:k.	Francs.	Gulden.
År 1842	179,859	1,332,000	1,223,000	145,000
» 1843	180,000	2,786,000	1,818,104	165,000
» 1844	245,000	2,448,000	2,044,400	152,000
» 1845	283,500	2,426,000	2,309,000	139,000
» 1846	314,300	3,032,000	3,800,000	102,000

Frakterna hafva i allmänhet under ifrågavarande 5 år varit mer än vanligt lönande. Stadens Skeppsrederi-rörelse har ock i anséende dertill vunnit någon förkofran, dock icke i den mån, som kan anses svara emot den utrikes handelns tillväxt.

Götheborgs handelsflotta, som

år 1827	utgjorde 96 fartyg om tillsammans	8,008 läster,
men 1836	minskats till 69 fartyg om »	6,114 »
hade 1841	åter ökats till 97 » om »	9,552 »
och 1846	åter ökats till 102 » om »	10,210 »

De flesta staden tillhöriga fartyg äro af utmärkt byggnadsart, kopprade och snällseglande, samt användas till stor del i fart på transatlantiska orter, hvilket med fördel kunnat ske under åtnjutande af den tull-lindring, som ägt rum för å sådana orter producerade med inhemska fartyg direkte derifrån införde varor.

Minuthandeln uppgifves hafva under ifrågavarande 5 år varit jemn och lönande och varu-afsättningen till förbrukning inom landet i ständigt tilltagande. Förnämligast har detta varit fallet med manufaktur-artiklar och i allmänhet med mode-varor.

Någon grund för omdömet om den inrikes rörelsens tillväxt lemna följande från Tullförvaltningen meddelade uppgifter om antalet af fartyg, som från andra inrikes orter till Götheborg med förpassning ankommit och af dem, som härifrån till andra inrikes orter med förpassning afgått. Det bör härvid anmärkas, att förpassningsfriheten under tiden icke obetydligt utvidgats.

				Ankomne.	Afgångne.
				Stycken.	Stycken.
Åren 1822—25	utgjorde antalet af sådana fartyg i medeltal			350	378
» 1826—30	d:o	d:o		351	621
» 1831—35	d:o	d:o		508	768
» 1836—40	d:o	d:o		678	1,058
» 1841—45	d:o	d:o		570	1,014
år 1846	d:o	d:o		577	1,171

Antalet af Handlande i Götheborg har, enligt de till Lands-kontoret inkomne taxerings-längder, utgjort

åren 1836—40 i medeltal	447.
» 1841—45 d:o	447.
år 1846	495.

Hvad Gøtheborgs *Fabriksrörelse* angår, så har under de 5 år, som denna Berättelse afser, densamma forkofrats till mer än hälften högre tillverkningsbelopp.

Meddelade officiella uppgifter utvisa antalet af de å Gøtheborgs stads område anlagde fabriker, antalet af dervid anställda arbetare samt värdet af dervid åstadkomne tillverkningar for åren 1842 och 1846 sålunda:

	1842.			1846.		
	Fabriker.	Arbetare.	Tillverkningsvärde.	Fabriker.	Arbetare.	Tillverkningsvärde.
Bomulls- Linnen- och Ylleväfnadsfabriker	8	478	R:dr Banko. 99,207	7	394	R:dr Banko. 96,667
Kattuns- och Ylle-tryckerier	3	14	5,090	2	9	5,380
Kemiskt Tekniska fabriker	—	—	—	2	7	1,885
Färgerier	3	11	5,922	4	18	6,783
Garfverier	2	11	12,690	2	20	26,892
Hattfabriker	4	11	1,640	3	10	2,383
Klädesfabrik	—	—	—	1	9	4,674
Lackfabriker	3	3	3,220	3	3	2,560
Ljusfabrik	1	2	4,166	—	—	—
Mekanisk verkstad	—	—	—	1	150	120,000
Musik-Instrument-fabriker	3	5	1,233	2	16	8,000
Nålfabrik	—	—	—	1	7	2,000
Oljeslageri	1	2	1,900	—	—	—
Parfumerifabriker	2	2	6,953	2	2	5,854
Repslagerier	4	17	4,654	4	22	6,266
Segelduksfabrik	1	15	5,977	—	—	—
Sockerraffinaderier	2	49	353,087	2	49	502,487
Spegelfabriker	3	17	4,602	3	18	4,935
Såpsjuderier	2	3	3,400	—	—	—
Tapetfabriker	1	1	150	5	7	1,970
Tobaksfabriker	17	86	72,892	16	186	161,510
Urfabriker	6	15	1,921	6	15	1,673
Ättickebryggerier	1	2	5,000	1	2	3,333
Öfrige mindre fabriker	6	11	1,801	7	14	2,397
Summa	73	755	595,505	74	958	967,649

I förening med den mekaniska verkstad, som i förestående tabell omförmäles, och hvarvid efter dess anläggning år 1842 afverkats årligen till och med 1845 i medeltal 750 *Skz* gjutgods, men år 1846 1,700 *Skz* —, är sistnämnda år anlagdt ett puddlingsverk för 2 eller flere ungnar med behöfligt antal ånghamrar. Men, för att få fullständigt begrepp om vidden af Götheborgs fabriksrörelse, måste jemväl alla de fabriker inbegripas, som, ehuru icke på stadens grund, dock i stadens närhet inom Götheborgs fögderi äro anlaggde, helst de fleste af dessas idkare tillhöra Götheborgs samhälle, och fabrikerernas anläggande utom staden allenast afsett antingen ett beqvämligare läge i afseende å vattenfall eller sjötransport eller, med eller utan sådan förman, lindring i kommunal-utskylder och allmänna besvär.

Antalet af Fabriker i Götheborgs fögderi och af dervid anställda arbetare samt värdet af deras tillverkningar år 1846 utgjorde enligt officiella uppgifter.

	Fabriker.	Arbetare.	Tillverkningsvärde.
			R:dr Banko.
Bomulls- och Linnefabriker	3	302	260,339
Porterbryggeri	1	68	126,533
Segelduksfabrik	2	465	225,386
Färgerier	4	49	38,264
Garfverier	4	20	43,592
Oljeslagerier	4	23	122,830
Pappersbruk	2	15	8,366
Skeppsbyggerier	2	220	112,500
Sockerbruk	1	208	1,271,165
Tobaksfabriker	2	33	22,253
Diverse mindre fabriker	17	393	178,381
Summa	42	1,796	2,409,609

Värdet af samtliga under Götheborgs Hallrätt förut lydande, så väl i Götheborgs stad som i Götheborgs fögderi anlaggde, Fabrikers tillverkningar, som vid början af detta århundrade enligt officiella anteckningar, inskränkte sig till omkring 150,000 R:dr Banko utgjorde

år	1827	R:dr	1,295,615.
åren	1832—36	i medeltal	»	1,406,297.
»	1837—41	»	»	1,932,803.
och år	1846	»	3,377,258.

Fabrikernas antal inom samma område var

år	1832	89 stycken	med	1,069 arbetare.
»	1836	101	»	med 1,500
»	1846	116	»	med 2,754

Så tillfredsställande det må vara, att se fältet för den industriella verksamheten så hastigt och så betydligt vidgadt och försörjnings-utvägarne i samma mån för arbetsklassen ökade, påkalla imellertid de vådor i moraliskt hänseende, för hvilka de vid spädare ålder antagne, talrikt sammanförde fabrikslärlingar äro blottstälde, allvarlig uppmärksamhet, och det måste blifva en omsorg för den närmaste framtiden, att ordna förhållandet härmed på ett sätt, som med villkoren för den allmänna uppfostran till sedlighet och samhälls-ordning kan finnas förenligt.

De egentliga *handtverksyrkena* i Göteborg synas, hvad utsträckningen af deras verksamhet angår, icke hafva förkofrat sig i samma mån som handel och fabriker, ehuru en stor del af dessa yrken ovedersägligen tillegnat sig fullt så mycken konst-skicklighet som man i andra rikets städer finner. Att likväl den ekonomiska ställningen inom dessa yrkens idkare under den sednare tiden något förbättrats, bör vara att sluta deraf, att de på Handtverks-Corpsens egne uppgifter grundade afkortningar å bevillnings-utskylderna för Stadens handtverksidkare i allmänhet under sednare åren varit vida mera sällsynta än tio till femton år tillföre.

Enligt de af Commerce-Collegium offentliggjorda Statistiska uppgifter, har af Göteborgs handtverkare, inberäknade idkarne af sådana näringar, som icke egentligen varit att hänföra till handel eller handtverk, och icke lydt under Hallrätt, (Slagtare, m. fl.) äfvensom af hos dem anställda arbetare antalet under nedannämnde tidrymd, förhållit sig sålunda:

	Mästare.	Gesäller.	Lärlingar och andra arbetare.
Åren 1831—35 voro i medeltal	336	252	430
» 1836—40 d:o d:o	324	293	454
» 1841—45 d:o d:o	330	379	483
År 1846 d:o d:o	347	430	575

Enligt upprättade taxerings-sammandrag har beloppet af den kronobevilling, som utgått af handel och rörelse i Götheborg, utgjort för

	Handlande och Skeppsredare.		Fabriksidkare och Skeppsvarfsägare.		Idkare af handverk och andra borgerliga yrken.		Krog- och Vårdsbusidkare.		Summa.	
åren 1836—40 i medeltal	30,471	33	1,724	2	5,125	38	1,454	—	38,775	25
» 1841—45 d:o	29,821	43	2,705	10	4,914	27	1,245	14	38,686	46
år 1846 d:o	36,043	44	5,688	24	6,905	8	1,260	—	49,897	28

Den mångsidiga och hastiga utveckling, som på sätt genom det ofvanförda är skildradt, den industriella verksamheten i Götheborg under sednare tid vunnit, har icke allenast befrämjat stadens eget välstånd: Äfven på kringliggande landsorters näringar och konstflit har den haft och måst hafva ett fördelaktigt inflytande. Den lifliga afsättning, som landtmannens produkter och slöjdarbeten här funnit, vittnar derom uppenbart.

Jemlikt anvisning i de fastställda formulär-föreskrifterna, får jag vidare i korthet redogöra för Götheborgs *Undervisnings-anstalters* samt *Sjukvårds-, Fattigvårds- Arbets- och andra välgörenhets-inrättningar*s tillstånd, sådant det enligt vederbörandes uppgifter befanns år 1846.

1:o Undervisnings-anstalter.

A Offentliga läroverk och andra stiftelser för undervisning i allmänhet.

a) *Gymnasium*, med 13 lärare och 50 lärjungar.

För aflönande af Gymnasii lärare-personal anslogs år 1652 Kronotionde från vissa socknar i Götheborgs och nästgränsande län till ett belopp af 870 eller, sammanräknadt med anslaget till det lägre allmänna läroverket på stället eller Trivial-skolan, 1,090 tunnor spaumål, hvarjemte ett prebende-pastorat anvisades åt hvardera af de 2:ne Theologie-Lektorerna och ett prebende-hemman åt hvardera af de öfrige Lektorerna. Dessutom har lärare-personalen under sednare tid fått sig tillslagne bushyre-medel, som till bestämda belopp utgå från Götheborgs Stads kassa. Till läroverkets nytta äro betydliga fonder

att

att tillgå, hnfvudsakligen medelst de i Bohus län belägna så kallade Hvitfeldtska Stipendii-godsen, tillsammans 141 $\frac{1}{4}$ förmedlade mantal, som testamenterats af framl. Enkefru Margaretha Hvitfeldt den 22 Januari 1663, af hvilka gods likväl 52 $\frac{1}{4}$ mantal sedermera blefvo till kronan indragne, men omedelbart derefter till det genom testamentet afsedda ändamål åter donerade.

b) *Högre Lärdoms-skolan*, med 9 lärare och 81 lärjungar.

c) *Apologist-Skolan*, med 6 lärare (inbegripne 2:ne för Gymnasium gemensamme Sång- och ritlärare) och 57 lärjungar.

d) *Real-Gymnasium*, med 7 lärare och 60 lärjungar.

e) *Folkskole-lärare-Seminarium*, med 2 lärare och 48 lärjungar, upprätthålles med ett årligt stats-anslag af 666 R:dr 32 sk.

f) *Domkyrko-församlingens Folkskola*, med 3 lärare och 250 lärjungar.

g) *Christinæ församlings Folkskola*, med en lärare och 90 lärjungar.

h) *Småbarns-skolan*, med en lärarinna och 62 lärjungar. Denna uppfostrings-anstalt, hvars fond från början tillkommit genom enskildes frivilliga gåfvo-bidrag, erhöi af stadens invånare, vid allmän rådstuga den 17 December 1841, till anstaltens underhåll och utvidgning ett årligt anslag under påföljande 3:ne år af 1,000 R:dr, samt ytterligare, vid allmän rådstuga den 2 Januari 1846, 2,000 R:dr.

i) *Kjellbergiska Flickskolan*, med 6 lärare och 30 lärjungar. I denna skola, som grundlagts genom en af framlidne Grosshandlaren Jonas Kjellberg i lifstiden donerad fond af 33,333 R:dr 16 sk. Banco och hvilken fond år 1846 ökats till 45,735 R:dr 26 sk. 10 rst. åtnjuta fattiga flickor af bättre härkomst undervisning i Christendom, geografi, arithmetik, historien, språk, musik och finare handarbeten.

k) *Willinska Fattigfriskolan*, med 6 lärare och 227 lärjungar. — Till bestridande af kostnaderne för slojkklassen uti denna skola, hvarrest 24 fattiga barn från och med deras 12:te till och med deras 14:de år njuta fri undervisning i Smeds-, Snickare-, Vagnmakare- och Svartfware-handtverken, samt tillika erhålla fria boningsrum, underhåll och kläder, hafva stadens invånare, enär de tillgångar, som till denna stiftelse och densammas underhåll från början hemtats af enskildes gåfvor och bidrag, vid 1841 års början voro till stor del medtagne, vid allmän rådstuga den 17 December samma år för kommande året, eller 1842, anslagit 2,500 R:dr Banco, hvilket belopp jemväl under nästpåföljande 4 år, eller till och med år 1846, årligen utgått såsom af stadens invånare beviljadt anslag till samma inrättning.

l) *Skolan å Stadens Barnhus*, med 2 lärare och 37 lärjungar, af hvilka sistnämnde 12 äro å landet utpensionerade.

m) *Prins Oscars Skola*, för soldat-barn vid Kongl. Götha Artilleri-regemente, med 5 lärare och 48 lärjungar. Skolans årliga bidrag beräknas till 600 R:dr och dess kapitalfond uppgick år 1846 till 31,545 R:dr 20 sk. 1 rst. Af denna Skol-inrättning finnas filial-afdelningar å Marstrand och Carlsborg.

n) *Fruentimmers-Föreningens Flickskola*, med 3 lärare och 28 lärjungar och en utlånt kapital-fond af 11,000 R:dr.

o) *De Fattiges Vänners skola*, med 2 lärare, 24 lärjungar och en fond af 2,000 R:dr.

p) *Societets-Skolan*, med 6 lärare och 62 lärjungar, ursprungligen bestämd för döttrar af Evangeliska Brodraforsamlingens medlemmar, men sedermera utsträckt till skoleungdom i allmänhet.

q) *Göthilda-Föreningens skola*, för gosse-barn tillhörande Mosaiska församlingen, med 4 lärare, utom skrif- och musik-lärare. Lärjungarnes antal åren 1841—46 var i medeltal årligen 28.

B. *Läro-anstalter med afseende å särskilda praktiska yrken.*

r) *Chalmerska Slöjdskolan*. Denna för det allmänna och synnerligast för orten gagneliga stiftelse, grundlagd genom en testamenterad fond af numera framlidne Kausli-rådet Chalmers, understöddes derjemte genom ett stats-anslag af 4,000 R:dr årligen.

Utom Föreståndaren, som undervisat i fysik, tillämpad på näringar och konster, samt mekanisk och kemisk Teknologi, har skolan haft 4 lärare, af hvilka en undervisat i Elementar-kemi samt tillika haft ledningen af de arbeten, som af eleverne i kemiskt-tekniska laboratorium blifvit företagna, en annan i matematik, mekanik och ritning; den tredje i frihand-teckning, ornament- och så kallad klots-ritning samt lavering, och den fjärde såsom verkmästare haft ledning af arbetet i modell-verkstaden. — Antalet af elever, som begagnat undervisningen vid skolan arbetsåret 1845—46 uppgick till 71, det högsta som ägt rum sedan skolans öppnande år 1829.

s) *Navigations-skolan*, hvartill staden låtit uppföra ett passande hus, har af statsmedlen årligen åtnjutit såsom aflöning till 2:ne lärare 1,400 R:dr och till underhåll af instrumenter, kartor, böcker och inventarier 300 R:dr. — År 1846 var elevernas antal 50.

t) *Sjömanna-Sällskapets tackel-skola*, med 2 lärare och 36 lärjungar, har utom afgälden af en till 8,000 R:dr uppgående kapital-fond från och med år 1839 från den under Sjömanshus-direktionens förvaltning ställda så kallade Nationalkassan haft ett bidrag af 500 R:dr årligen.

u) *Militär-skolan*, med 2 lärare och 6 elever.

v) *Handels-Institutet*, ställt under Handels-föreningens inseende och förvaltadt af en bland dess ledamöter vald styrelse, med 5 lärare och 17 elever, underhålles genom årligt bidrag af stadens medel, stort 2,000 R:dr, jemte afkomsten af inrättningens kapital-fond, som 1846 uppgick till 19,554 R:dr 25 sk. 6 r:st.

w) *Handtverks-skolan*, med 4 lärare och 130 elever, samt med en kapital-fond, utgörande enligt uppgift 8,700 R:dr.

2:o Sjukvårds-anstalter.

a) *Sahlgrenska Sjukhuset*, grundadt genom enskilda donationer, hvaraf en räntebärande fond samlats, som år 1846 uppgick till 108,627 R:dr 8 sk. — Sjuksängarnes antal är 60 och der vårdade sjuke utgjorde år 1846 ett antal af 820.

b) *Stadens Sjuk- och Kurhus*, hvarest likaledes finnas 60 sjuksängar och der år 1846 vårdades 196 sjuke. Staden har anskaffat ett för ändamålet väl passande hus och vidkännes äfven bristen i underhållskostnaden utofver beloppet af den i staden inflytande kurhus-afgift.

c) *Garnisons-sjukhuset*, försedt med 75 sjuksängar, underhålles genom passivolans imellan Kongl. Krigs-Kollegium och Batteri-cheferne vid Kongl. Götha Artilleri-regemente. — År 1846 vårdades här 507 sjuke.

d) *Fattigförsörjnings-inrättningens sjukhus*, med 74 sjuksängar och en sjuk-nummer år 1846 af 345, underhålles genom de medel, som till stadens fattigförsörjning i allmänhet inflyta.

3:o Fattigvårds- och andra Vålgörenhets-anstalter.

a) *Allmänna fattigförsörjnings-inrättningen*, som med en räntebärande fond af 51,426 R:dr 20 sk. 3 r:st och bidrag för året af 31,511 R:dr 20 sk., år 1846

lemnat hel försörjning åt 840 personer och försörjningsbidrag till 1,143, sjukvården oberäknad.

b) *Stadens fattighus*, der gamle orkeslöse borgare och deras enkor samt ålderstigne tjenstehjon njuta underhåll och hvaräst 85 personer, 20 af man- och 65 af qvinkön, år 1846 åtnjutit full försörjning. Inrättningen hade då en behållen kapital-fond af 41,374 R:dr 21 sk. 4 rst.

c) *Stadens barnhus*, hvaräst år 1846 underhållits 37 barn, af hvilka 12 varit å landet utpensionerade och de öfrige 25 jemte skolundervisning i barnhuset njutit hel försörjning. — Inrättningens årliga inkomster af fastigheter och kapitaler uppgå till något mer än 6,000 R:dr.

d) *Christine församlings fattigkassa*, med en fond af 20,000 R:dr, och hvarifrån år 1846 såsom fattigunderstöd 1,140 R:dr blifvit utdelade.

e) *Sällskapet "De fattiges vänner"*, som, med en kapital-fond af 11,848 R:dr 41 sk. 11 rst. och årsbidrag af 1,934 R:dr 42 sk. 10 rst jemte åtskillige persedlar in natura, år 1846 understödt 38 fattiga hushåll, 121 enkor och 60 ogifte.

f) *En af f. d. Handels-societeten förvaltd kapital-fond*, stor 19,450 R:dr 17 sk. 11 rst, af hvars räntemedel, med tillägg af de frivilliga gåfvor, som till fattig-kassan under året ingått, 1,486 R:dr 32 sk. år 1846 utdelats såsom understöd till enkor och barn efter afsigkomne handlande.

g) *Holtermanska donationsfonden*, till pensioner åt 3 fattiga köpmans-enkor här i staden, 4,000 R:dr.

h) *Sernströmska d:o*, till pensioner åt 10 d:o 16,666 R:dr 32 sk.

i) *Afl. Mamsellerne Jansens testamenterade pensions-fond*, till understöd för 3 d:o 5,940 R:dr 19 sk.

k) *Enkefru M. C. Levgrens d:o*, till understöd för behöfvande köpmän eller sådanes enkor och döttrar, 6,320 R:dr 7 sk.

Af sistnämde 4 fonder, som likaledes varit ställda under f. d. Handels-societetens förvaltning, har enligt hvad i gåfvobrefven förordnats, räntan årligen användts till pensioner.

l) *Lessiska donations-fonden*, som år 1846 uppgått till ett kapital af 60,539 R:dr 30 sk. 6 rst, och hvaraf räntan, ofvauberörde år, med 3,315 R:dr utdelats till 114 understödstagare.

m) *Engelska församlingens fattigkassa*, hvars tillgång ifrågavarande år utgjorde 5,241 R:dr 39 sk., af hvars afgäld 6 personer njutit underhåll.

n) *Mosaiska församlingens fruntimmers-förening*, med en fond af 3,473 R:dr 27 sk., deraf räntan jemte årliga bidrag af omkring 320 R:dr användes till understöd åt enkor samt undervisning åt fattiga flickor.

o) *Lichtenbergska välgörenhets-föreningen*, med en kapital-fond år 1846 af 4,262 R:dr 6 sk., som årligen ökas genom tillfälliga bidrag och tillägg med en tionde-del af räntan. De öfriga $\frac{1}{3}$ af denna användes till understöd för behöfvande handtverkare eller andra fattiga inom Mosaiska församlingen, antingen såsom gåfvor eller räntefria lån.

p) *Enkefru Ingmans donation*, utgörande 2,555 R:dr 26 sk. 8 r:st, deraf, enligt gifvarinnans förordnande, räntan utdelas till enkor och faderlösa barn samt äldre ogifta fruntimmer af s. k. *pauvres honteux* inom Gustawi eller Domkyrko-församlingen.

q) *Lindgrenska donationen*, som tillkommit medelst numera afl. Snickare-mästaren Magnus Lindgrens testamentariska förordnande af den 2 Maj 1843, hvarigenom han skänkt hela sin qvarlätenskap till fattiga handtverkare-enkor och faderlösa handtverkare-barn inom Götheborgs stad och dess område, hvilka gjort sig kände för gudsfruktan, stilla vandel, arbetssamhet och redlighet i handlingssätt. De årliga understöden äro bestämda för euka till 50 R:dr, för gossebarn till minst 16 R:dr 32 sk. och högst 25 R:dr samt för flickebarn minst 10 R:dr och högst 16 R:dr 32 sk. Banko. Donationens behållning utgjorde sistlidne året i lastighetsvärde och kontanta penningar 18,914 R:dr 27 sk. 8 r:st. — Understödstagarnes antal har uppgått till 50.

r) *Sjömanshus-direktionens årliga anslag af fattigunderstöd*, till bräckliga och nödlidande sjömän samt deras enkor och barn, å kustorterne imellan Götheborg och Tonkou, för hvilket ändamål utdelats åren 184°—46 i medeltal 4,266 R:dr 8 sk. årligen. Antalet af dem, som 1846 åtnjoto slike understöd, utgjordes af 13 skeppare, 143 sjömän, 349 sjömans-enkor, 6 sjömans-hustrur och 51 barn, eller tillsammans 562 personer. Till Carl Johans församlings vaxelundervisningsskola har från Sjömanshuset äfvenledes under berörde 5 år lemnats ett årligt bidrag af 500 R:dr.

Såsom Välgörenhets-stiftelser till förmån för dem, som begagna uundervisning vid härvarande allmänna läroverk, böra, utom *Studii-skatten*, som jemlikt Kongl. Brefven af den 4 December 1682 och den 1 Augusti 1728, utgår af kyrkorna i Halland och till ett belopp årligen af omkring 44 R:dr 24 sk. af konsistorium utdelas till gymnasister från Hallands Län, *socknegångs-* eller s. k. *djeknepenningarne*, utgående från den del af Elfsborgs län, som hörer till Götheborgs stift, samt från Säfvedahls, Askims och Östra Hisings härader och till belopp årligen af omkring 296 R:dr af konsistorium till gymnasister

från samma orter utdelas; samt den s. k. fattig- och premie-kassan, deraf årliga utdelningsbeloppet uppgått till 110 R:dr. Särskildt nämnas följande nämligen:

a) *Hvitfeldtska stipendii-fonden*, om hvars tillkomst i det föregående är nämnt och hvaraf afkomsten årligen utgör omkring 11,000 R:dr, som användas dels till stipendier åt studerande från stiftet vid gymnasium och universiteterna, dels till arfvoden åt lärare och exercitie-mästare vid gymnasium m. m.

b) *Ranziska d.o.*, utgörande ett kapital af 750 R:dr, hvaraf räntan genom Biskopen och Justitie-borgmästaren utdelas till stipendier åt studerande vid gymnasium härstädes.

c) *Falzburgska d.o.*, utgörande ett kapital af 666 R:dr 32 sk. deraf konsistorium årligen utdelar räntan till sådana vid Götheborgs gymnasium studerande ynglingar, som utmärka sig för flit och goda seder.

d) *Sivahliska d.o.*, hvars belopp för närvarande utgör 2,133 R:dr 16 sk. deraf afgälden är anslagen till understöd åt 4 de skickligaste och fattigaste ynglingar i Götheborgs trivial-skola, som inkommit i 4:de klassen och äro födde i Marks eller Kinds härader. Medlen förvaltas af Biskopen samt gymnasiet och skolans rektorer.

e) *Lemmiska d.o.*, utgörande ett kapital af 266 R:dr 32 sk, derå räntan årligen af apologisten utdelas till de mest behöfvande samt för dygd och flit utmärkte gossar i Apologist-klassen.

f) *Lundgrenska d.o.*, utgörande ett belopp af 33 R:dr 16 sk. hvars ränta är anvisad till trivial-skolan.

g) *Andersonska d.o.*, deraf räntan, till ett belopp af 115 R:dr 18 sk., utdelats såsom understöd till 8 studerande.

Den försäkrings-anstalt, som under namn af Götheborgs Sjö-assurans-förening den 15 Mars 1840 med oktroj till den 1 April 1843 härstädes bildats för försäkring af fartyg, hvilkas redare äro här i staden eller i dess förstäder boende eller härstädes innehafva burskap, äger, efter förnyade oktrojer, fortfarande bestånd och har år 1846 lemnat försäkring åt 95 fartyg för en sammanräknad summa af 1,905,000 R:dr.

Af de, för försäkring af byggnader i Götheborg, på stället stiftade Brandstods-bolag, återstår, efter upphörande af den äldre brandstods-inrättningen, nu endast den s. k. nya Brandstods-föreningen, deruti vid 1846 års slut funnos 244 delägare.

Inrättningens kapital-fond var vid samma tid 173,990 R:dr 46 sk. 7 rst och försäkringssumman, för hvilken bolaget då iklädt sig ansvarighet, uppgick för 280 grundmurade sten-hus till 2,280,366 R:dr 32 sk.

Göteborgs sparbank, den äldsta stiftelse af detta slag i Sverige, har enligt de årliga förvaltnings-redogörelserna, under loppet af de 26 år, som sedan dess stiftande förflutit, vunnit betydlig förkofran. — Vid 1846 års slut utgjorde delägarnes behållning 463,132 R:dr 29 sk. och Bankens enskilda kapital-fond 21,203 R:dr.

Bankstyrelsens Redogörelse för år 1846 utvisar i öfrigt följande klassifikation af Bankens delägare samt deras innestående kapital-behållning vid nämnde års slut.

	Antal Delägare.	Kapital behållning.	
		Banko R:dr	sk.
Barn	854	54,440	8
Hustrur	273	31,968	2
Enkor	380	35,367	2
Ogifta fruntimmer	404	67,913	38
Handelsbokhållare och handelsbetjenter	88	6,998	14
Fabrikörer, fabriksmästare och arbetare, handtverks- mästare, gesäller och lärlingar	582	45,972	11
Jernbärare, mätare, klampare, båtkarlar och annat arbetsfolk	658	35,037	10
Tjenande personer af mankönet	486	64,153	36
do do af qvinkönet	810	78,306	10
Sjöfarande	171	15,936	1
Artillerister och regements-musikanter	96	1,330	47
Personer af åtskilliga stånd	116	18,005	46
Handtverks- embets- och gesäll-lådor	31	4,747	38
Välgörenhets- och andra kassor	29	2,955	6
Summa	4,978	463,132	29

En sedan tiden för nästföregående femårs-berättelse stiftad förening har, gynnad genom frikostiga bidrag af staden och enskilda, tillvägabragt en offentlig trädgårds-anläggning å en af Staden dertill upplåten betydlig jordsträcka, och redan vid 1846 års slut kunde denna, ej mindre till stadens förskönande, än trädgårdsväxt-odlingens framgång bidragande anläggning anses nära fullbordad.

Stadens hamnbyggnad har fortgått med den redbarhet och drift, att inom förloppet af ifrågavarande femårs-skifte de största handelsfartyg kunnat anlägga vid den nya skeppsbro, som nu bildar stadens inre hamn.

År 1845 fattades beslut om stadens belysning med gas, och den 6:te Augusti samma år upprättades kontrakt med ett utländskt kompani om verkställigheten, som likväl endast till en mindre del kunde äga rum innan 1846 års utgång. Samtidigt med nyssberörde beslut hafva åtgärder äfven blifvit inledda för omläggning af Stadens gator och kajer efter metoder, som med vilkoren af erforderlig bekvämlighet och varaktighet funnos närmare förenliga. — Dessa arbeten, jemte flera andra för händer varande, som afse befrämjandet af den allmänna rorelsen, stadens förskönande och dess invånares trefnad, skola, en gång fullbordade, för eftertiden utgöra hedrande minnesmärken af den allmänna medborgerliga anda, som under ett för utvecklingen deraf för öfrigt ogynnsamt tidevarf lifvat Götheborgs röstägande invånare.

Uddevalla: Folkmängden härstädes, som år 1822 utgjorde ett antal af 3,554, men under påföljande 3:ne femårs-skiften småningom minskats till 3,237, har derefter åter varit i tilltagande, så att den år 1846 utgjorde ett antal af 3,480, hvaraf 2,013 mantalsskrifne och 1,467 mantalsfrie.

Stadens sjöfart har under den tid, som denna berättelse omfattar, icke undergått någon väsentlig förändring. Med handtverkerierna är förhållandet nära enahanda, ehuru antalet af dessas ilkare under sednare åren något ökats. Handelsverksamheten har synbarligen tillväxt. De hufvudsakligaste föremålen för skeppning till utrikes ort hafva fortfarande varit spanmål, (förnämligast hafre) trävaror och linfrö, samt för införsel från utrikes ort rått socker, salt, vin, m. m. minuthandeln har varit liflig och lemnat idkarne, ehuru deras antal under ifrågavarande tidskifte ökats, skälig bergning.

Vid det i Uddevalla anlaggde socker-raffinaderi utgjorde år 1846 arbetarnes antal 11 och tillverkningsvärdet 129,267 R:dr.

Enligt

Enligt de af Commerce-Collegium offentliggjorda statistiska uppgifter har antalet af Uddevalla stads handlande med deras betjening, samt handtvverkare, inberäknade idkarne af sådane näringar, som, utan att egentligen utgöra handtverk, icke äro att hänföra till handel eller fabrik, jemte deras arbetsbiträden under nedannämnde tid förhållit sig sålunda:

	Handlande.	Handelsbetjening.
Åren 1831—35 i medeltal	49	33
» 1836—40 d:o	45	38
» 1841—45 d:o	42	39
År 1846	49	45

	Mästare.	Gesäller.	Lärlingar och andra arbetare.
Åren 1831—35 i medeltal	88	41	79
» 1836—40 d:o	85	49	95
» 1841—45 d:o	79	52	79
År 1846	84	51	79

Enligt samma uppgifter var beloppet af Krono¹ bevillingen i Uddevalla:

	För Handel.	För Handtverk.
Åren 1831—35 i medeltal	1,049	598
» 1836—40 d:o	1,156	801
» 1841—45 d:o	1,145	1,031
År 1846	1,218	1,222

Af den staden tillhörige jord har bebrukningen så förbättrats, att jordens värde, sedan nästföregående Femårs-berättelse afgafs, anses hafva stigit omkring 25 för hundra.

Allmänna undervisningen besörjes dels genom stadens äldre lärdomsskola, hvarvid 3:ne lärare äro anställda, dels genom folkskolan, som i förening med förut varande vexelundervisnings-skola blifvit handhafd af en lärare, men till hvars biträde ytterligare en lärare kommer att anställas.

Helsovården handhafves af 2:ne stads-läkare, jemte den i staden stationerade provincial-läkaren.

Fattigvården bestrides på förut öfligt sätt medelst fattighjonens ntpensionering på landet, hvilket erfarenheten visat vara å ömse sidor fördelaktigare, än det direkta fattigunderhållet i staden, såsom det i äldre tider ägt rum.

Bland den till arbetsklasserna hörande befolkning har fattigdomen dock i allmänhet tillväxt och detta, i förening med det stigande antalet af förbrytelser mot allmänna säkerheten och äganderätten, som anses förnämligast härleda sig från lättja och dryckenskapsbegär, utgör i orten allmänt föremål för klagan och bekymmer.

Kongelf: Stadens folkmängd, som år 1822 utgjorde 728 och år 1841 813, har under de påföljande 5 åren ytterligare ökats till 865, af hvilka voro mantalsskrifne 499 och mantalsfrie 366.

Bebrukandet af donations-jorden, som utgör icke mindre än sex mantals ägovidd, har såsom tillförene beredt stadens förnämsta näringsmedel. Nordre-elfs grunda utlopp har fortfarande varit hinder för en större skeppsrörelse, och sjöfart har derföre icke idkats annorlunda, än med ett par smärre öppna båtar, som användts till transport-fart emellan denna stad och Götheborg. Men handeln med krigliggande landsbygd har blifvit lifligare och handtverkerierna hafva bedrifvits med ökad idghet. En lim-fabrik har under sedanre åren blifvit anlagd.

De af Commerce-Collegium från trycket utgifna statistiska sammandrag ntvisa antalet af Kongelfs stads handlande med deras betjening samt handtverkare och idkare af andra borgerliga yrken, jemte deras arbetsbiträden under nedannämnde tid, sålunda:

	Handlan- de.	Handels- betjening.
Åren 1831—35 i medeltal	22	5
» 1836—40 d:o	22	4
» 1841—45 d:o	21	12
År 1846	21	13

	Mästare.	Gesäller.	Lärtingar och andra arbetare.
Åren 1831—35 i medeltal	30	2	8
» 1836—40 d:o	30	7	10
» 1841—45 d:o	28	8	11
År 1846	31	7	9

Enligt berörde sammandrag utgjorde beloppet af bevillingsskatten i Kongelf:

	För Handel.		För handt- verk och au- dra borger- liga yrken.	
Åren 1831—35 i medeltal	99	35	158	8
» 1836—40 d:o	106	9	222	21
» 1841—45 d:o	114	6	644	16
År 1846	116	32	478	32

En pedagogi, hvarvid af en lärare undervisning lemnats åt omkring 30 lärjungar årligen, har fortfarande utgjort stadens enda läroanstalt. Någon folkskola var vid utgången af ifrågavarande femårs-skifte, i följd af derom uppkommen rättegång, ännu icke inrättad.

Helsovården har varit besörjd genom en af staden särskildt antagen läkare.

Fattigvården har genom en särskildt utsedd komité handhafts efter å allmän sockenstämma fastställda grunder i nära öfverensstämmelse med sedermera utfärdade fattigvårds-stadga.

Marstrand: Folkmängden, som år 1822 utgjorde 711, men år 1836 hade minskats till 602, har derefter åter vunnit någon tillökning, så att den år 1846 uppgick till 638, hvaraf 402 mantalsskrifne och 236 mantalsfrie, obereknadt den till Carlstens fästning hörande personal, som sistnämnda år utgjorde 123, hvaraf 57 mantalsskrifne och 66 mantalsfrie.

Staden har förlorat och icke kunnat återvinna någon betydenhet såsom handelsplats alltsedan den tid, då den var privilegierad frihamn, och sillfisket jemväl upphört. Läget lämpar sig icke för bedrivande af någon vidsträcktare inrikes handel, och det enda här tjenliga föremål för industri i större skala synes nu mera vara storfiske, men spekulations-andan har icke blifvit riktad häråt.

Handeln är inskränkt till utminuterung för förbrukning i orten af varor, hemtade från Götheborg.

Någon utrikes sjöfart idkas icke af stadens invånare. Med sex mindre, dels däckade, dels öppna båtar drifves en obetydlig inrikes sjöfart.

Stadens tulluppbörd, oberäknadt afgiften till handels- och sjöfarts-fonden samt fyr- och båk-afgiften, utgjorde i medeltal för åren 1842—46 R:dr 785: 44 sk.

Enligt de af Commerce-Collegium från trycket utgifna sammandrag utgjorde antalet af dem, som i Marstrand idkat handel och rörelse:

	Handlande.	Handelsbetjening.
Åren 1831—35 i medeltal	14	3
» 1836—40 d:o	11	5
» 1841—45 d:o	10	4
År 1846	9	6

	Handt- verksmä- stare.	Gesäller.	Lärlingar och andre arbetare.
Åren 1831—35 i medeltal	13	2	2
» 1836—40 d:o	15	2	3
» 1841—45 d:o	17	4	7
År 1846	19	4	8

Under samma tid har bevillningen till staten utgjort:

	För Handel.		För Handt- verk.	
Åren 1831—35 i medeltal	93	20	44	28
» 1836—40 d:o	90	19	75	11
» 1841—45 d:o	114	27	80	2
År 1846	116	40	41	30

Den till Marstrandsön närbelägna Koön, ett mantal krono oförmedlat, är till staden för mulbete donerad. Den innehåller åtskillige bebyggda lägenheter, hvilkas utarrenderande bereder en årlig inkomst af omkring 890 R:dr.

Jemte en Apologist-skola, indelad i 2:ne klasser, med 2:ne lärare, har staden en fattigskola, der undervisning lemnas åt 30 barn i Christendoms-kunskap, innanläsning, skrifning och räkning efter Lancasterska methoden; hvarförutan Kongl. Götha Artilleri-regemente här håller en skola för 6 artillerist-barn; varande för dessa 2:ne sistnämnde skolinrättningar en gemensam lärare.

För helsovården lönar staden en särskild läkare.

Fattigvården handhafves af en dertill utsedd komité. Utgifterne till detta ändamål hafva årligen uppgått till omkring 500 R:dr Banko, hvar till, utöfver tillgänglig ränte-afgåld å donerade fonder m. m., medel uskaffats genom uttaxering hos stadens invånare.

Den i staden anlagde badinrättning har i någon mån underlättat stadens näringsutvägar och, i följd af stegrade hushyror, föranledt några nybyggnader.

För arbetsklassens nytta är en sparbank inrättad, hvars fond dock icke uppgått till mer än 4,200 R:dr Banko.

Strömstad: Stadens folkmängd, som år 1832 utgjorde 1,411, men år 1841 nedgått till 1,300, var 1846 1,309, deraf 652 mantalsskrifne och 657 mantalsfrie.

Efter förloppet af föregående femårs-skifte har väl någon förändring icke inträffat i afseende å förut anmärkta, för stadens handel hinderliga, förhållande, som varit en verkan af den medgifna friare gränstrafiken med Norrige, att nämligen staden sålts utur stånd att med de Norrska af ett fördelaktigare läge gynnade gränsestäderna i handelsrörelsen uthålla täflan, men stadens industriella förhållanden hafva dock under denna tid ovedersägligen vunnit någon förkofran. Särdeles har sjöfarten vunnit en större utsträckning och i samma mån beredt ökade näringsutvägar så väl för skeppsrederierna, som för idkare af sjömannayrket. Flera fartyg hafva under dessa 5 år blifvit i orten nybyggda och flera hafva jemväl från andra orter inköpts.

Enligt de af Commerce-Collegium offentliggjorda sammandrag utgjorde antalet af dem, som i Strömstad idkat handel och rörelse:

	Handlan- de.	Handels- betjening.
Åren 1831—35 i medeltal	25	12
» 1836—40 d:o	25	10
» 1841—45 d:o	28	7
År 1846	26	10

	Handt- verks- Mästare.	Gesäller.	Lärlingar och andra arbetare.
Åren 1831—35 i medeltal	32	8	14
» 1836—40 d:o	25	11	16
» 1841—45 d:o	29	11	19
År 1846	28	15	21

Under samma tid har bevillningen utgjort:

	För Handel.	För Handt- verk.
Åren 1831—35 i medeltal	213 ⁴⁵	74 ³²
» 1836—40 d:o	183 ³	58 ³⁰
» 1841—45 d:o	168 ³²	69 ¹⁶
År 1846	165 [—]	64 ¹⁶

Å den staden tillydande donations-jord hemmanen Boijar och Österöd har någon tillökning i odlad mark icke ägt rum. Genom den större håg för landthushållningen, som under seduare åren i allmänhet väckts, har dock äfven här jordens värde märkbart stigit.

Sedan den 1 Mars 1844 har staden en folkskola, i förening med förut varande vexelundervisningsskola, hvars lärare tillika är församlingens klockare, och höstterminen 1843 började undervisningen i den med 2:ne lärare försedda lägre-apologist-skolan, hvartill stats-anslag vid 1840—41 årens riksdag beviljats.

Någon särskildt offentlig sjukvårds-anstalt finnes icke i Strömstad. Läka-revården besörjes af den här stationerade Provincial-läkare, tillika anställd såsom läkare vid härvarande brunns- och badinrättningar, hvilka fortfarande åtnjutit allmänhetens förtroende och beredt en icke oväsentlig tillökning i stadens näringsutvägar.

Stadens fattigvård har fortfarande blifvit bestridd på förut öfligt sätt genom uttaxering af behofven.

Götheborg den 9 December 1848.

OL. IM. FÅHRÆUS.

Carl Engelblom.

Johan Lagerbjelke.

Table with columns: Hemmantal, Utsäde af, Medelafkastning, Underhålla Kreatur, Uppskatt värde. Rows include various land types like Skattlagda, Dito obebyggda, Oskattlagda, Krono-torp, Backstugor, etc.

Table with columns: Bevilling, Ständiga Räkter, Arrendenämnda, Klereci-Statens underhåll, Skatt, Valningar, Diverse utgifter, onera och allmänna besvär, Summa. Rows include various tax and contribution categories.

Summa Summarum för Göteborgs och Bohus Län